

к-14038

п231154

МІНІСТЕРСТВО
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УРСР

ВІСНИК ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

№ 13

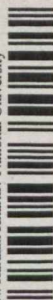
СЕРІЯ ЕКОНОМІЧНА

ВИПУСК I

ВИДАВНИЦТВО ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

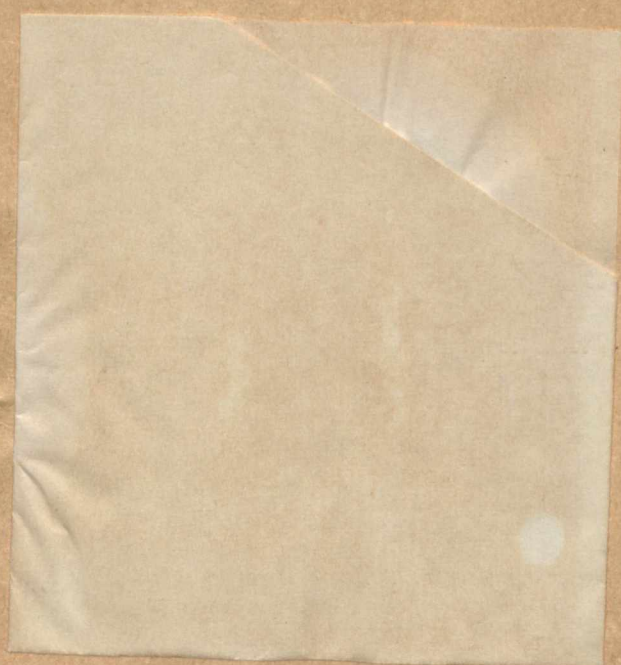
Ціна 54 коп.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00270893

1

МІНІСТЕРСТВО
ВИЩОЇ ТА СЕРЕДНЬОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УРСР

ВІСНИК ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

№ 13

СЕРІЯ ЕКОНОМІЧНА

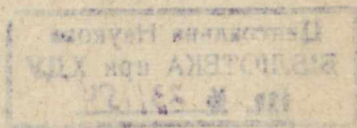
ВИПУСК I

ВИДАВНИЦТВО
ХАРКІВСЬКОГО ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЧЕРВОНОГО ПРАПОРА
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ імені О. М. ГОРЬКОГО
Харків 1966

Редакційна колегія:

доц. Ю. І. Терехов (відповідальний редактор), доц. М. В. Адаменко, проф. П. І. Верба, доц. З. Л. Житницький, проф. Є. Г. Ліberman, доц. Б. В. Поклонський, доц. Б. Ф. Данилевич (відповідальний секретар).

ДО ПИТАННЯ ПРО РОЗВИТОК ЗАГОТОВЧИХ ВИРОБНИЦТВ У МАШИНОБУДУВАННІ УРСР ТА ПІДВИЩЕННЯ ЇХ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

П. С. Мірошников, О. О. Конотоп, І. М. Кучерявий

Розвиток заготовчих виробництв у машинобудуванні має велике значення для успішного виконання завдань, які передбачені Директивами XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану на 1966—1970 рр.

Заготовча база — ливарні, ковальсько-пресові, штампувальні і зварювальні цехи — на багатьох машинобудівних підприємствах УРСР ще не задовольняє потреб виробництва. Вона з великими труднощами справляється з основним своїм завданням — забезпеченням механоскладальних виробництв високоякісними заготовками і деталями. Досить переконливим свідченням її відставання є те, що всі заготовчі цехи працюють, як правило, у три зміни, тоді як механообробні і складальні — в одну—дві. Причиною цього в більшості випадків є слаба озброєність заготовчих цехів сучасними видами устаткування, а іноді й нестача виробничих площ.

Таким чином, розвиток потужностей заготовчого виробництва різко відстає від розвитку механоскладального виробництва.

Досить зазначити, що дефіцит заготовок у машинобудуванні й металообробці УРСР у 1964 р. проти 1963 р. виріс на 10—12% і має тенденцію до дальшого зростання.

Одна з основних причин відставання заготовчої бази полягає в тому, що недосить виділяється капітальних вкладень для її розвитку. Аналіз структури капіталовкладень по верстатобудівних заводах УРСР показує, що в 1963 році витрати на розширення й реконструкцію заготовчих цехів становили 5,6% загальної суми капіталовкладень, у 1964 році — лише близько 3,5%, у 1965 році — приблизно 10%.

Таке саме співвідношення передбачено у проектах реконструкції та розширення багатьох верстатобудівних заводів на 1966—1970 роки.

Аналогічне становище склалося і на ряді інших підприємств: за 1959—1962 рр. на розвиток механоскладальних цехів машинобудівних заводів Донецької області було витрачено капіталовкладень у 6 разів більше, ніж на розвиток заготовчих виробництв. У 1963—1964 рр. це співвідношення дещо поліпшилось: на реконструкцію заготовчих цехів було витрачено близько 24% загальної суми.

Поряд з цим плани створення нових потужностей за рахунок будівництва ливарних і ковальсько-пресових цехів залишаються невиконаними. Наприклад, будівництво Краматорського заводу литва і поковок було розпочато в 1962 році. Протягом першого року освоєно лише 6% капіталовкладень, які передбачалися згідно з проектом. На другий рік будівництва було виділено 25% запроектованих капітальних вкладень,

але й ці суми не були повністю освоєні. При таких темпах будівництва завод може бути введений у дію на передбачену проектом потужність не раніш як через 20 років.

У 1962—1963 рр. на Донецькому заводі імені 15-річчя ЛКСМУ передбачалось ввести в дію чавуноливарний цех. Та протягом двох років (1961—1962) заводі було виділено тільки по 10—12% загального обсягу капіталовкладень. В результаті цей важливий об'єкт заготовчого виробництва не було введено в дію у намічені строки.

Дуже повільно споруджується цех металоконструкцій на Ждановському заводі важкого машинобудування, сталеливарний цех на Харківському заводі «Світло шахтаря».

Багато важливих об'єктів заготовчого виробництва будуються по 7—10 років і більше, тоді як їх можна спорудити за 2—3 роки. Нерідко внаслідок розтягування строків будівництва проектна документація застаріває, що призводить до необхідності перегляду проектів. З цієї причини цехи й підприємства вводяться до експлуатації з недосконалою технікою і технологією, яка застаріває ще до моменту пуску. Отже, доводиться вдаватися до перебудови ще нового устаткування, вдосконалення технологічного процесу.

Низькі темпи будівництва часто пояснюються не тільки недостатніми коштами, а й малопотужною будівельною базою, коли об'єкти споруджуються господарським методом.

Таким методом будується на Харківському заводі «Світло шахтаря» ливарний цех. Заводські будівельники не мають необхідної потужної техніки, через що не можна механізувати трудомісткі процеси. Забезпеченість робочою силою для будівельно-монтажних робіт часто не перевищує 50%. Це спричиняє розтягування строків будівництва, заморожування вкладених у будівництво коштів, значно знижує ефективність капітальних вкладень.

Ще нерідкі випадки, коли потужності окремих ділянок заготовчих виробництв можна значно збільшити при відносно незначних додаткових капітальних витратах. Так, на Новокраматорському машинобудівному заводі прес зусиллям 3000 тонн, повністю оснащений усіма засобами механізації, через відсутність двох нагрівальних печей, які будуються вже понад 6 років, недодає щороку близько 3,5 тис. тонн поковок.

Аналогічне становище з пресами зусиллям у 10 та 15 тонн на Ждановському заводі важкого машинобудування та на Луганському заводі імені Пархоменка.

За нашими розрахунками, потужність ливарного заводу, що споруджується у м. Куп'янську, може бути збільшена на 45 тис. тонн литва на рік при додаткових витратах (проти кошторису) на цей об'єкт у сумі 0,8 млн. крб. На сумському заводі «Центроліт» підвищення капітальних вкладень на 300 тис. крб. дозволило б забезпечити введення додаткових виробничих потужностей на 60 тис. тонн литва на рік. Таких прикладів можна було б навести багато.

Щоб ліквідувати диспропорцію між заготовчим і механоскладальним виробництвами машинобудування, треба швидко розширити заготовчу базу, ввівши до ладу потужні спеціалізовані цехи і підприємства та раціональніше плануючи капітальні вкладення, зосереджуючи їх на найбільш важливих пускових об'єктах.

Другим, не менш важливим напрямком у розв'язанні цієї проблеми є всемірна інтенсифікація, підвищення економічної ефективності заготовчих виробництв шляхом впровадження нової, прогресивної техноло-

гії, використання високопродуктивної техніки, застосування для виробництва заготовок і деталей нових видів матеріалів, зокрема пластмас.

Впровадження спеціальних методів та прогресивної технології литва дає можливість різко скоротити стружкуутворення, зекономити значну кількість чорних та кольорових металів, знизити трудомісткість виготовлення заготовок. Крім того, при цьому значно поліпшується якість заготовок за механічними ознаками і чистотою поверхні.

Досвід підприємств показує, що виробництво литва на відцентрових машинах та в металеві форми у порівнянні з технологією лиття у земляні форми дозволяє заощадити на кожній тонні відливок 150 кг чорного металу або 200 кг кольорового. При цьому знижується трудомісткість на 30 нормо-годин при виробництві кожної тонни чорного і на 150 нормо-годин при виробництві кольорового литва.

Такої самої, а нерідко ще значнішої економії досягають, застосовуючи лиття по виплавлюваних моделях, лиття в оболонкові форми, під тиском та ін.

Спеціальні засоби лиття дають можливість виготовляти майже з усіх ливарних сплавів складні за формою виливки вагою від кількох грамів до десятків кілограмів з товщиною стінок 0,5 мм і більше. У багатьох випадках такі відливки як за чистотою поверхні, так і за класом точності з успіхом конкурують з деталями, виготовленими з прокату. Дані Московського машинобудівного заводу показують, що трудомісткість виготовлення деталей засобом лиття по виплавлюваних моделях у 2—3 рази нижча, ніж при виготовленні таких самих деталей з прокату. У стільки ж разів підвищується коефіцієнт використання металу. Майже такі самі результати дає лиття під тиском, методом рідкого штампування і в ряді випадків лиття у металеві та оболонкові форми.

У 1963—1964 рр. у машинобудуванні України за допомогою спеціальних методів лиття було виготовлено 17,5—18% усіх виливків. У 1965 р. процент цей дещо збільшився. Тимчасом, як показують розрахунки, проведені спеціальним конструкторським бюро устаткування при Держплані УРСР (СКБУ), можливості по впровадженню прогресивних методів виготовлення литих заготовок використовуються далеко не повністю. Однією з причин цього є низький рівень спеціалізації ливарних виробництв, а також затягування строків реконструкції та створення нових спеціалізованих ливарних цехів та заводів. За даними СКБУ, реалізація проектів спеціалізації й концентрації ливарних виробництв дозволить до 1970 року збільшити обсяг спеціальних видів лиття у 4—5 разів, а лиття в оболонкові форми — у 8—8,5 разів. Цього можна досягти головним чином, впроваджуючи механізацію, автоматизацію та нові технологічні процеси у діючих цехах, а також реконструюючи і будуючи нові спеціалізовані цехи.

Як показують розрахунки, впровадження нових методів та прогресивної технології лиття у зазначених масштабах дозволить у цілому по машинобудівних підприємствах республіки одержати умовно-річної економії близько 90 млн. крб. Це більше, ніж потрібно для реконструкції та будівництва ливарних виробництв. Вкладені кошти окупаються швидше ніж за один рік.

Економічна ефективність заготовчих виробництв відчутно підвищується і при заміні ряду литих заготовок виробами з пластмас. Практика показала, що часто деталі з пластмас працюють не гірше за виготовлені з чорних та кольорових металів. Основною позитивною властивістю полімерних матеріалів є їх здатність формуватися внаслідок пластичних деформацій, що виникають при невисоких температурах

і тисках. Зараз наша промисловість може випускати весь відомий світовій техніці асортимент полімерних матеріалів і володіє більшістю методів їх виготовлення. Розвиток великої хімії, коли виробництво полімерів переводиться на нові, практично невичерпні джерела сировини (природний газ, нафта, газ нафтовидобутку й нафтопереробки), сприятиме дальшому розширенню виробництва пластмас і впровадженню їх в усі галузі народного господарства.

Проте на машинобудівних підприємствах республіки нові матеріали застосовуються все ще в незначному обсязі. За даними статуправління УРСР, у 1963 р. на машинобудівних заводах республіки було використано лише 20,6 тис. тонн пластмас та виробів з них, у тому числі в електротехнічній промисловості і приладобудуванні — 16,2 тис. тонн. Кількість виливків, що були замінені пластмасами, становила лише 780 тонн, що значно нижче наявних можливостей. Тепер в нашій країні і за рубежом є широкий досвід виготовлення різних деталей з пластичних мас. За даними науково-дослідного інституту пластмас, обгрунтовано можливість виготовлення з полімерних матеріалів понад 7000 найменувань вузлів і деталей для машинобудування. Підраховано також економію металу, праці та інших ресурсів, якої можна при цьому досягти. За розрахунками експериментального науково-дослідного інституту металорізальних верстатів, застосування пластмас лише у верстатобудуванні СРСР дасть можливість за один рік скоротити витрати металу більше, ніж на 20—25 тис. тонн, і дати близько 15 млн. крб. економії.

Можна навести ще багато прикладів ефективності заміни литих заготовок пластмасовими виробами на окремих підприємствах.

На Ірбітському мотоциклетному заводі виготовлення тільки 5 найменувань деталей з пластмаси (замість металу) дозволило знизити вагу мотоцикла на 1,5 кг й одержати у 1965 р. умовно-річної економії більше як 15 тис. крб., зокрема зекономити 220 тонн металу.

Можливості застосування пластмасових виробів замість литих заготовок у машинобудуванні УРСР дуже великі. Тільки протягом найближчих 2—3 років, як показують розрахунки, можна розширити застосування пластмас у 5—6 разів, що дасть великий економічний ефект.

Так, замінивши виливані заготовки з чорних металів пластмасовими виробами, внаслідок різниці у питомій вазі пластмас й металів, замість 1000 тонн литва досить виготовити близько 300 тонн виробів з пластмаси. Як відомо, питомі капітальні вкладення на 1 тону чорного литва становлять 190 крб., а на 1 тону пластмасових виробів — близько 400 крб. Отже, при заміні 1000 тонн чорного литва економія капітальних вкладень становитиме $(190 \times 1000) - (400 \times 300) = 70$ тис. крб.

Заміна кольорового литва виробами з пластмас може дати ще більшу економію, бо питомі капітальні вкладення на 1 тону кольорового литва дорівнюють 318 крб., а пластмасових виробів для заміни 1000 тонн виливків кольорових металів треба 250 тонн. У цьому випадку економиться 218 тис. крб. Крім того, як указувалось на II Всесоюзній конференції по застосуванню полімерних матеріалів у машинобудуванні, заміна чавунних і сталевих виливків виробами з пластмас дає економію експлуатаційних витрат у розмірі 40 карбованців на рік на 1 тону замінюваних металів. А при заміні заготовок з кольорових металів ця економія становить 100 крб. на кожному тонну кольорового литва.

Таким чином, застосування полімерних виробів замість литих заготовок значно підвищує ефективність заготовчих виробництв.

Не менш прогресивним напрямком підвищення ефективності заготовчих виробництв є заміна литих заготовок зварними, зварнолитими і зварнокованолитими. Особливо ефективний цей метод при виготовленні заготовок вагою понад 500 кг.

При виготовленні великих зварнолитих деталей з окремих, невеликих за розмірами виливків завдяки зменшенню припусків, ливарних уклонів і більш раціональної конструкції зменшується витрата металу, значно знижується трудомісткість. Сучасні можливості зварювальної техніки дозволяють застосовувати також зварнолиті деталі з чавуну.

Як показує практика, заміна сталевих литих виробів зварними зменшує їх вагу до 30%, а чавунних — до 50%. При цьому скорочується трудомісткість обробки, особливо в тих випадках, коли застосовуються високопродуктивні методи автоматичного та напіваавтоматичного зварювання. Все це дозволяє знизити собівартість заготовок і — найголовніше — розвантажити найбільші фасонно-ливарні цехи і, в ряді випадків, унікальне металорізальне устаткування.

Так, наприклад, заміна литих станин електричних машин постійного струму ПБК380/80 зварними дає економію тільки на одній заготовці в сумі 2280 крб., а вага зварної станини в порівнянні з литою знижується приблизно на 2,4 тонни.

Загальна економічна ефективність виготовлення зварних станин для зазначених виробів становить на річну програму харківського заводу «Електроважмаш» імені В. І. Леніна понад 130 тис. крб., при цьому заощаджується 270 тонн металу на рік.

Практика показує, що переведення виробництва заготовок з литих на зварнолиті на існуючих потужностях не потребує значних додаткових капіталовкладень для їх реконструкції, а при будівництві нових цехів вартість відшкодовується у стислі строки.

За даними інституту Укрдівроажмаш, капітальні витрати на будівництво цеху по випуску зварнолитих заготовок на Краматорському заводі литва і поковок потребують капіталовкладень на 0,5 млн. крб. більше, ніж будівництво аналогічного ливарного цеху.

Але, зважаючи на те, що собівартість зварнолитих і зварнокованих конструкцій знижується проти цільнолитих у середньому на 35 крб. на 1 тону при річних потужностях цеху в 15 тис. тонн заготовок, можна обчислити, що економія дорівнюватиме 525 тис. крб., витрати окупаться протягом одного року.

Тимчасом питома вага випуску зварних конструкцій в загальному обсязі виробництва заготовок зростає дуже повільно, а у 1965 р., за попередніми даними, вона навіть знизилась на 5—7% проти 1964 року. Причиною цього є, зокрема, відсутність необхідних потужностей у виробництві зварювальних електродів.

Зараз виготовлення електродів на спеціалізованих виробництвах та в цехах у республіці на 20% нижче від потреби машинобудівних заводів. Ряд істотних недоліків є в постачанні виробництв зварювальним дротом, вуглекислим газом та іншими допоміжними матеріалами, потрібними для зварювання. Харківському турбінному заводу, наприклад, у 1964 р. було виділено лише 60% потрібної кількості зварювального дроту. Так було і на інших підприємствах.

На заводах є багато малих цехів по виробництву електродів, де собівартість їх у 2—3 рази вища, ніж на спеціалізованих виробництвах, а якість значно гірша.

В той же час будівництво спеціалізованих електродних цехів затримується. Так, на Артємівському заводі «Победа труда» будівництво

електродного цеху розпочато у 1961 р., але протягом трьох років витрачалося лише 15—17% виділених коштів на рік.

Усунення недоліків в електродному господарстві допоможе повніше здійснювати перехід на виготовлення багатьох заготовок шляхом зварювання. Це дасть великий економічний ефект.

Таким чином, розширення заготовчого виробництва і підвищення його економічної ефективності дозволить ліквідувати диспропорції між заготовчою та механоскладальною базами машинобудівної промисловості УРСР, що забезпечить більш успішне виконання величної програми побудови комунізму в нашій країні.

ЯКІСНІ РЕЗЕРВИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗАЦІЇ ТА АВТОМАТИЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА

Е. М. Адаменко

Основним завданням промисловості в новій п'ятирічці, зазначає XXIII з'їзд КПРС, є підвищення ефективності виробництва. Найважливішою умовою створення матеріально-технічної бази комунізму є технічний прогрес, який являє собою невідпинне удосконалення засобів виробництва, технології, вироблюваної продукції і методів організації виробництва, що дасть можливість підвищити продуктивність суспільної праці, полегшити і поліпшити виробничі умови і трудові процеси.

Одним з основних напрямків технічного прогресу є комплексна механізація і автоматизація, яка, завдяки повсякденній увазі партії і уряду, успішно розвивається. Так, у 1957 р. виготовленням автоматичних ліній і устаткування для них займалися тільки п'ять заводів, а в 1963 р. — більше 20. На 1 січня 1959 р. в машинобудівній промисловості СРСР було 587 автоматичних та напівавтоматичних ліній, а за роки семирічки (1959—1965 рр.) їх було виготовлено 1354 комплекти¹.

Необхідність автоматизації назріла для всіх галузей народного господарства СРСР. Але особливо гостро це відчувається у машинобудуванні, тому що забезпечити протягом 20-річчя виконання завдання комплексної механізації і автоматизації всього промислового виробництва неможливо без механізації самого машинобудування. Про необхідність комплексної механізації і автоматизації свідчить також те, що ручна праця в машинобудівній промисловості становить близько половини загального обсягу робіт. Зараз у ній переважає неавтоматизоване устаткування, і тільки десята частина процента машинного парку має повний автоматичний цикл роботи. У машинобудуванні яскравіше, ніж у інших галузях, виявляється суперечність між високим технічним рівнем продукції, що виробляється, і низьким рівнем механізації окремих виробничих процесів самого машинобудування.

Це, однак, не означає, що нам прийнятна будь-яка механізація і автоматизація машинобудування. Розглядаючи це питання, слід враховувати тісний зв'язок техніки з економікою, пам'ятати, що технічний прогрес залежить від вимог як технічних, так і економічних законів розвитку виробництва. І хоча кожен напрям технічного прогресу, в тому числі й автоматизація, спирається в своєму розвитку на досягнення технічних наук, практичне здійснення їх залежить кінцем від забезпечення певних економічних наслідків і вимагає економічного обґрунтування.

Отже, механізація і автоматизація — це проблема не тільки технічна, але й економічна. Соціалістичне суспільство заінтересоване в їх високій економічній ефективності. Особливо гостро це питання стоїть те-

¹ Підраховано автором за статистичними даними ЦСУ СРСР.

пер, коли капітальні вкладення зростають, збільшується їх обсяг і темпи обігу, а ефективність цих заходів останнім часом знизилась.

Ефективність механізації і автоматизації залежить від наявності деяких передумов, таких, як безперервність, масовість, сталість виробничого процесу і продукції, що виготовляється. У машинобудуванні ці сприятливі передумови відсутні, що й призводить до низького рівня механізації і автоматизації.

Проте якраз у цій галузі промисловості комплексна механізація і автоматизація набуває найбільшого значення. Звідси виникає потреба подолати труднощі, що заважають широкому і рівномірному впровадженню їх у машинобудування через всемірне застосування нових технічних відкриттів, вишукування і використання різноманітних резервів соціалістичного виробництва для дальшого підвищення економічної ефективності механізації і автоматизації машинобудування.

Під резервами ефективності механізації і автоматизації ми розуміємо невичерпні в умовах соціалістичного виробництва можливості підвищення продуктивності суспільної праці шляхом технічного, організаційного і економічного впливу на удосконалення засобів виробництва і виготовлюваної продукції на всіх стадіях їх створення, впровадження і використання. Ці резерви треба виявляти і всебічно використовувати трьома найважливішими шляхами: а) підвищенням технічного рівня виробництва, б) удосконаленням організації виробництва і праці, в) широким застосуванням економічних важелів. Всі ці групи резервів взаємозв'язані і тісно переплітаються між собою, і разом з тим кожна з них відіграє певну самостійну роль.

Досвід роботи машинобудівних підприємств, науково-дослідних і проектно-конструкторських організацій показує, що найістотніший вплив на ефективність виробництва має використання якісних або технічних резервів, які посідають панівне становище серед інших груп резервів, бо ефективність комплексної механізації і автоматизації залежить передусім від успішного вирішення технічних проблем.

Під якісними (технічними) резервами економічної ефективності механізації і автоматизації виробництва розуміють різноманітні можливості піднесення продуктивності суспільної праці через підвищення технічного рівня засобів виробництва і продукції, що виготовляється, на всіх етапах їх створення і функціонування в народному господарстві. Щоб виявити і використати ці резерви, треба:

1. Створити найекономічніші і найдосконаліші конструкції деталей і виробів, які випускатимуться на проєктованих засобах праці, і далі поліпшувати їх якість, надійність і довговічність у процесі виробництва.

2. Удосконалювати діючі і впроваджувати нові прогресивні технологічні процеси.

3. Постійно і наполегливо удосконалювати засоби механізації і автоматизації в процесі їх створення і експлуатації.

4. Забезпечити комплексність механізації і автоматизації виробництва.

Першою умовою підвищення економічної ефективності є встановлення і строге дотримання правила, згідно з яким, перш ніж виготовити спеціальне устаткування і автоматичні лінії, треба здійснити повне конструктивне опрацювання виробів, призначених до випуску на цих засобах праці. Ця вимога пов'язана з тим, що конструкції багатьох виробів, що виготовляються вручну і при частковій механізації на універсальному устаткуванні, ускладнені, мають ряд недоліків, які призводять до неможливості або недоцільності виготовлення цих виробів на автоматичному устаткуванні. Тому для успішного конструювання засобів автома-

тизації виробництва і підвищення їх ефективності треба удосконалювати продукцію, що випускатиметься на проектованому устаткуванні.

Удосконалення виробів найчастіше виявляється у поліпшенні їх конструкцій, підвищенні технологічності і поліпшенні експлуатаційних властивостей, забезпеченні оптимальної конструктивної послідовності на базі стандартизації, нормалізації і уніфікації виробів та їх частин, а також у використанні ефективніших предметів праці. Все це сприяє зменшенню трудомісткості виготовлення виробів, а також полегшує їх експлуатацію.

Прикладом вдалої зміни виробу може бути створена на Харківському турбінному заводі конструкція турбіни ПВК-150, яка складається з двох циліндрів (замість трьох у конструкції ленінградських турбобудівників) і коротша на сім метрів. У ПВК-150 відсутні деталі з аустенітних сталей, які замінили перлітними сталями, технологічнішими і дешевшими. Питома вага зварних, зварнолитих і зварюкованих вузлів у загальному числі деталей досягає 70%.

Сукупність усіх заходів, спрямованих на поліпшення турбіни, підвищення її технологічності, дала можливість скоротити цикл проектування турбіни на сім місяців, виробничий цикл — на 20 днів і знизити її собівартість на 10 тис. карбованців.

При конструюванні виробів треба також добиватися максимального поліпшення їх експлуатаційних властивостей, які позначаються на таких показниках, як продуктивність, економічність, міцність і т. ін., що вдалося творцям трактора Т-74, який зовнішньо не відрізняється від трактора ДТ-54, але має вищу продуктивність з меншою витратою дизельного пального. Підраховано, що трактори Т-74, випущені Харківським тракторним заводом, за рік дадуть сільському господарству приблизно 30 млн. карбованців економії.

Багато створюваних конструкцій мають низький рівень технологічності, що потім призводить до значних поправок, збільшення витрат на виробництво і експлуатацію виробів, зниження ефективності механізації і автоматизації, а інколи робить їх навіть непридатними. Так, науково-дослідний інститут «Тракторсільмаш» намагався протягом трьох років налагодити на заводі «Серп і молот» створену ним автоматичну лінію для складання шатунно-поршневої групи двигуна СМД, але внаслідок нетехнологічності вузла у 1964 р. припинив цю роботу, витративши марно 50 тис. карбованців.

Важливою умовою поліпшення якості виробів, що випускаються за допомогою засобів механізації і автоматизації, є удосконалення предметів праці, яке виявляється у використанні нових прогресивних матеріалів, поліпшенні якості заготовок, зближенні розмірів і форми заготовок та готових виробів.

Широко застосовуються нові прогресивні хімічні матеріали для виготовлення продукції машинобудівними підприємствами Харкова, що при правильному виборі марки конструктивного матеріалу забезпечує значний економічний ефект. 110 найменувань деталей намічається виробляти з пластмас на верстатобудівному заводі, що дасть 45 тис. карбованців економії на рік; 42 найменування — на заводі «Серп і молот», що дозволить зекономити 8 тис. т кольорового металу і 30 тис. т чавунного литва.

Використання замість заготовок виробів металургії, які відповідають за якістю і наближаються формою і розмірами до виробів машинобудування, дає значний ефект, зокрема вигідне застосування різних економічних профілів прокату.

І, нарешті, одним з найважливіших резервів ефективності, пов'язаних з удосконаленням виробів і предметів праці, слід вважати підвищення рівня конструктивної і технологічної послідовності на базі стандартизації, нормалізації та уніфікації виробів та їх частин.

Так, високий ступінь уніфікації турбіни потужністю 300 тис. квт марки К-300-240, виготовленої на ХТГЗ, дозволив не тільки скоротити строки технічної підготовки виробництва, але й сприяв зниженню витрат на її виготовлення. При збільшенні кількості найменувань деталей у цій турбіні на 77,2% і потужності турбіни вдвоє у порівнянні з турбіною марки ПВК-150, витрати на її створення збільшилися лише на 25%. Економія від уніфікації склала 762,7 тис. карбованців.

Але у ряді випадків стандартизація, нормалізація і уніфікація здійснюються неприпустимо повільно. Багато виробів мають 50—95% оригінальних деталей. Тільки на ХЕМЗі використовується 10 000 типорозмірів ненормалізованих деталей. Так, у тракторах ХТЗ — 665 типорозмірів кріпильних деталей і т. ін.

Важлива група якісних резервів ефективності механізації та автоматизації виробництва пов'язана з поліпшенням технології. Сучасне виробництво не тільки вимагає удосконалення технології, впровадження нових технологічних методів, але й створює можливості для їх здійснення. Раніше технологічні процеси проектувалися стосовно до наявного устаткування, як правило, була обов'язковою підгонка проектованої технології під його обмежені можливості. Зараз є всі умови для попередньої розробки найпрогресивніших технологічних процесів з далішим забезпеченням їх потрібним устаткуванням і застосуванням найпридатніших матеріалів.

Удосконалення діючих та впровадження нових технологічних процесів сприяє підвищенню технічного рівня виробництва і є передумовою раціонального використання устаткування, зниження трудомісткості виробів, важливим фактором економії виробничих ресурсів, зниження собівартості продукції, зростання рентабельності і ефективності механізації виробництва.

Значний ефект дають заходи по удосконаленню окремих традиційних технологічних процесів машинобудування. Проте в багатьох випадках вони не можуть істотно вплинути на поліпшення техніко-економічних показників і усунення ряду втрат, які дуже знижують ефективність процесу. Наприклад, як би не вдосконалювався основний технологічний метод одержання деталей із заготовок — обробка металів різанням, він неминуче призводить до втрат металу, що відходить у стружку.

Отже, постає питання про необхідність не тільки дальшого удосконалення діючої технології, а й докорінної ломки її в ряді випадків, зміни структури технології, заміни одних процесів іншими, прогресивнішими, раціональнішими і економічнішими, які сприяють зменшенню втрат, зростанню ефективності виробництва.

Дещо в цьому напрямку зроблено на підприємствах Харкова. Все ширшого розповсюдження набувають прогресивні методи тиснення, які дають можливість одержувати деталі з мінімальними припусками і навіть точних розмірів, що не потребують дальшої механічної обробки. На 2-му Харківському інструментальному заводі при виготовленні складних штампів і прес-форм застосовано холодне видавлювання, яке підвищує продуктивність праці порівняно з фрезеруванням і слюсарною доводкою на 20%. На Харківському велозаводі впроваджуються такі прогресивні методи формоутворення тисненням, як періодичний прокат

корпуса задніх втулок, холодна висадка, холодне видавлювання, що дало 125,5 тис. карбованців економії на рік.

Не менш важливим є використання методів точного лиття замість інших технологічних процесів. На харківському заводі «Серп і молот» створено дільницю коркового лиття колінчастих валів замість технології тиснення, що застосовувалась раніш (коефіцієнт використання металу при ній становив 38,4%). Нова технологія дасть можливість знизити собівартість виготовлення колінвала на 2,2 крб. без погіршення його міцнісних властивостей, а додаткові затрати на впровадження її окупилися за рік.

Проте не всі можливості використано. Зовсім недостатньо, наприклад, застосовується прогресивна технологія виробництва шестерень методом пластичної деформації або гарячої накатки, яка сприяє підвищенню зносостійкості, у 20—30 раз підносить продуктивність праці, зменшує затрати на виробництво.

Значний економічний ефект може дати створення і застосування принципово нових технологічних методів, що базуються на використанні хімічних процесів (в тому числі термохімічних і електрохімічних), ультразвукової і електротехнологічної обробки, яка включає електроіскрову, електроімпульсну, електроконтактну та анодно-механічну обробку (електроерозійна технологія), а в перспективі — електронної технології, технології високих тисків (обробка металів гідроекструзією). Нові технологічні методи поширюються і на харківських підприємствах. На велозаводі впроваджено підводне шліфування і полірування деталей. На 30 машинобудівних заводах застосовуються електрофізичні та електрохімічні методи обробки матеріалів тощо.

Одним з найважливіших резервів ефективності виробництва є типізація технологічних процесів.

Значних успіхів у справі використання цього резерву добились харківські підприємства. На ХТГЗ у паротурбінному і лопатковому цехах 90% технології типізовано. Питома вага типової технології на виробництві турбін ВКТ-100 становила 29%, ПВК-150 — 34%, К-300-240 — 60%. Відповідно зменшились затрати часу на проектування технологічних процесів. Якщо на ВКТ-100 було затрачено 13 місяців, то на ПВК-150 — 11, К-300-240 — 10 і на К-500-240 — 8 місяців, причому затрати часу зменшувались, хоч потужність турбін і загальна кількість найменувань деталей у них значно зростали. Так, при збільшенні числа найменувань деталей у турбіні К-300-240 у 1,77 раза порівняно з турбіною ПВК-150 час на її технологічну підготовку зменшився на 9%, а економія затрат досягла 49,7 тис. карбованців.

Разом з тим є тут і невикористані можливості. Так, якщо в паротурбінному виробництві типізовано 75% технології, то в гідротурбінному лише 40%.

Прогресивні зміни технології нерозривно зв'язані з удосконаленням засобів праці. Практика підтверджує, що тільки комплексне використання цих резервів може забезпечити найбільшу ефективність механізації та автоматизації виробництва.

На жаль, номенклатура засобів механізації та автоматизації, що випускаються зараз, дуже обмежена і якість їх інколи низька. Збільшення випуску, розширення асортименту і поліпшення якості засобів праці усуне найсуттєвіші перешкоди на шляху механізації та автоматизації і сприятиме зростанню їх економічної ефективності.

Важливими шляхами удосконалення засобів праці і поліпшення їх якості є поліпшення їх експлуатаційних і технологічних властивостей; створення прогресивних засобів механізації і автоматизації на прин-

ципово новій основі; поліпшення інших складових частин засобів праці. При цьому слід враховувати, що всі розглянуті вище резерви в галузі удосконалення продукції і технології в такій же мірі стосуються і засобів праці, оскільки вони перебувають на стадії виготовлення продукцією машинобудування.

Удосконалення експлуатаційних властивостей забезпечується створенням прогресивних конструкцій робочих високопродуктивних машин шляхом збільшення швидкості і встановлення оптимальних режимів роботи; скорочення допоміжного часу; підвищення рівня концентрації робіт; створення і впровадження швидкісної, високопродуктивної і високоякісної оснастки; спрощення кінематики машин і удосконалення діючого привода; удосконалення контрольно-регулювальних механізмів; розширення робочого діапазону машин і устаткування.

Останнім часом досягнуто значних успіхів у цьому відношенні. Так, верстати-автомати СС171, СС180, 382С23 в декілька раз продуктивніші за універсальні верстати і потребують відповідно на 23, 40 і 14% менше капітальних вкладень. Шліфувальний верстат ХШ266 ХВЗ для обробки профільних шайб і валків продуктивніший за токарний верстат 1А64 в 10 раз, а дорожчий всього в 4 рази. У нових моделях верстатів, що виготовляються харківськими машинобудівними заводами, в 3—5 раз і більше зросли швидкості обробки. Великі успіхи є у створенні багатопозиційного устаткування. Значно зросли потужності і габарити, поліпшилось багато технічних властивостей і техніко-економічні характеристики устаткування.

Поліпшення експлуатаційних властивостей може бути також досягнуто за рахунок підвищення економічності технічних засобів; удосконалення засобів механізації і автоматизації, що полегшує їх експлуатацію, сприяє підвищенню якості продукції, вироблюваної на них. Основними шляхами досягнення поставленої мети є підвищення якості технічних засобів механізації та автоматизації.

Великі роботи щодо безперервного поліпшення якості, підвищення надійності і довговічності устаткування постійно здійснюються на Харківському верстатобудівному заводі, що забезпечує високу економічну ефективність. Наприклад, збільшення довговічності верстатів моделей 3151, 3Б151 з 5,5 років у 1963 р. до 7 років у 1965 р. дає народному господарству річний економічний ефект у сумі 476 тис. карбованців. Крім того, з 1965 р. для серійних верстатів скасовано один малий ремонт у структурі ремонтного циклу, що забезпечить річну економію в сумі 119 тис. карбованців.

Наведені приклади, однак, не означають, що всі можливості уже використано. Практика показує, що ще цілий ряд устаткування має низьку надійність і довговічність, поступається своїми властивостями перед кращими світовими зразками. Низька якість засобів механізації і автоматизації є причиною численних і значних втрат. Так, на заводі «Серп і молот» низька міцність стала причиною поломки деталей та вузлів на автоматичних лініях 1Л-61, 1Л-64, 1Л-67, 1Л-130 та ін.

Через ненадійність транспортних обладнань лінії 1Л-4, виготовленої Харківським заводом агрегатних верстатів і встановленої на заводі «Поршень», останній змушений був встановити поряд з нею універсальні верстати — дублети і т. ін.

Не менш важливу роль у підвищенні ефективності виробництва відіграють фактори, що полегшують обслуговування устаткування, зокрема забезпечують легкий доступ до різних вузлів, простоту змащування тощо. Полегшення і спрощення ремонту серійних верстатів ХВЗ, наприк-

лад, дозволило зменшити простої кожного верстата в ремонті на 35 верстато-годин, що дає 63 тис. карбованців річної економії.

Велике значення для підвищення ефективності механізації і автоматизації машинобудування має такий фактор удосконалення устаткування, як модернізація, що дозволяє за допомогою незначних затрат істотно поліпшити устаткування. Модернізація не тільки вигідна — вона об'єктивно необхідна, бо на наших підприємствах є багато застарілого устаткування з 20-річним і більше «стажем». Так, на ХВЗ 44% метало-різального і 39% ковальсько-пресового устаткування має строк служби понад 20 років.

Широко застосовується модернізація на харківських підприємствах. У 1964 р. на ХТЗ 118,3 тис. крб. затрат на модернізацію принесли 91,2 тис. крб. економії, забезпечивши окупність затрат за 1,3 роки. На ХЕМЗі витрати на модернізацію в сумі 23,8 тис. крб. окупилися за 5 місяців, а річний ефект становив 60,9 тис. крб.

У цій великій справі є і недоліки. Часто модернізація устаткування здійснюється з незначним поліпшенням конструктивних і експлуатаційних властивостей, що є причиною її невисокої ефективності.

Незначну питому вагу в загальному обсязі робіт з модернізації займають високоефективні роботи, спрямовані на розширення «вузьких» місць. Модернізація часто не поєднується з капітальним ремонтом, а це призводить до додаткових затрат на повторне розбирання і складання устаткування і знижує ефективність обох. Так, по ХВЗ, 8 ДПЗ, ХЕЛЗу, заводу «Світло шахтаря» та інших капітальні ремонти і модернізація збігаються тільки по 10% устаткування.

Велику роль у підвищенні ефективності модернізації може відіграти наявність типових проектів модернізації різних видів устаткування і необхідних для її здійснення готових вузлів і деталей.

Важливе значення має використання резервів, які дозволяють здешевити процес виготовлення засобів механізації і автоматизації.

Це забезпечується зростанням технологічності деталей і вузлів засобів механізації і автоматизації, зменшенням габаритів і зниженням матеріаломісткості, застосуванням прогресивних, сучасних, високотривких, технологічних і недефіцитних матеріалів, що створюються металургією і хімічною промисловістю, підвищенням ступеня збірності і оборотності устаткування і оснастки (УСП, СНП і т. ін.); стандартизацією, нормалізацією і уніфікацією вузлів та деталей засобів механізації і автоматизації виробництва.

Виключне значення має створення прогресивного устаткування на принципово новій основі, на базі застосування найновіших досягнень науки і техніки, що мусить стати найголовнішим напрямком дальшого піднесення технічного рівня виробництва.

І, нарешті, завершальною групою технічних резервів, що сприяє одержанню максимальної ефективності виробництва, є здійснення комплексної механізації і автоматизації. Тільки вона усуває «вузькі місця», забезпечує синхронність, пропорціональність, єдиний темп і високу продуктивність усього процесу, дозволяє повністю використати закладені в устаткуванні можливості і одержати максимальний економічний ефект.

Використання цього важливого резерву відбувається поступово шляхом безперервного підвищення рівня механізації і автоматизації виробництва, наполегливого розповсюдження їх вшир і углиб, тобто, таким чином, щоб процес охоплювання все більшого числа стадій і ділянок виробництва супроводився застосуванням складніших і досконалі-

ших технічних засобів, здатних забезпечити оптимальну комплексну механізацію і автоматизацію виробництва.

Особливо велике значення комплексної механізації і автоматизації в машинобудуванні, де поряд з високим рівнем механізації основних виробничих процесів роботи допоміжного характеру низько механізовані і часто виконуються вручну, що призводить до погіршення всіх техніко-економічних показників, до різкого зниження ефективності виробництва в цілому.

Виходячи з цього, основними напрямками поширення комплексної механізації і автоматизації можна вважати: дальше підвищення рівня механізації і автоматизації основного виробництва; механізацію і автоматизацію допоміжних процесів машинобудування; розв'язання проблеми механізації і автоматизації інженерно-управлінської праці.

Основними шляхами дальшого поглиблення комплексної механізації і автоматизації є: підвищення рівня автоматизації діючого устаткування; використання всіляких засобів часткової автоматизації і впровадження вищих засобів комплексної механізації і автоматизації — автоматичних ліній, як оригінальних, виготовлених спеціалізованими верстатобудівними підприємствами, так і силами заводів-споживачів із устаткування, що випускається серійно.

Автоматизація — це техніка комунізму, яка забезпечить високу продуктивність суспільної праці, створення достатку продукції і підвищення її якості. Вона сприяє ліквідації різниці між працею розумовою і фізичною, перетворенню праці робітника на різноманітність інженерної діяльності.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ

О. О. Буренкова

Вересневий (1965 р.) Пленум ЦК КПРС прийняв постанову «Про поліпшення управління промисловістю, удосконалення планування та посилення економічного стимулювання промислового виробництва». Це рішення є дуже важливою економічною реформою, основна мета якої — всебічне підвищення ефективності суспільного виробництва. Досягнення цієї мети, як відзначено у Директивах XXIII з'їзду КПРС, залежить в першу чергу від підвищення ефективності промислового виробництва, бо промисловість є головною галуззю народного господарства. Тому зараз насамперед треба удосконалити планування та економічне стимулювання промислового виробництва і на цій основі добитися значно більшого випуску продукції.

Одним з основних джерел підвищення ефективності промислового виробництва та збільшення випуску продукції є раціональне використання виробничих фондів та їх складової частини — основних фондів. Основні фонди промисловості відіграють важливу роль у розгорнутому соціалістичному відтворенні. Тому держава вкладає великі кошти в основні фонди промисловості. Їх обсяг та якісна характеристика свідчать про ступінь індустріалізації країни та рівень її технічного прогресу. Чим більша величина основних фондів, тим вищий рівень індустріального розвитку країни.

Основні фонди промисловості складають важливу частину національного багатства СРСР, вони визначають виробничий апарат промисловості. Наша країна досягла великих успіхів у розширенні основних фондів. За сім років побудовано та введено в дію понад 5,5 тисячі великих промислових підприємств, основні виробничі фонди у народному господарстві збільшуються на 90%, в тому числі у промисловості у 2 рази¹. У зв'язку з цим особливого значення набуває найбільш раціональне їх використання.

Основні виробничі фонди охоплюють засоби праці, які виконують у процесі відтворення різні функції. У зв'язку з цим треба класифікувати їх за призначенням та строками служби. Прийнята ЦСУ СРСР класифікація поділяє їх на такі групи: будинки; споруди; силові машини і оснащення; робочі машини і устаткування; передаточне устаткування; транспортні засоби; інструмент, виробничий і господарчий інвентар та інші основні фонди.

Щоб визначити показники технічного рівня промисловості та ефективності капітальних вкладень, недосить вивчити тільки класифікацію основних фондів. Велике значення має аналіз співвідношення розрізне-

¹ А. Н. Косыгин. Об улучшении управления промышленностью, совершенствовании планирования и усилении экономического стимулирования промышленного производства. Доклад на Пленуме ЦК КПСС 27 сентября 1965 г., Политиздат, 1965, стор. 5.

них груп основних фондів в їх загальній сумі, тобто розгляд структури основних фондів та її динаміки. Структура основних фондів в окремих галузях промислового виробництва, навіть на окремих підприємствах тієї самої галузі, різноманітна й залежить від характеру та особливостей підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Фонди	Завод „Поршень“		ХТЗ		8-й ДПЗ	
	1. I 1964 р.	1. I 1965 р.	1. I 1964 р.	1. I 1965 р.	1. I 1964 р.	1. I 1965 р.
Промислово-виробничі (разом)	100	100	100	100	100	100
в тому числі:						
Будинки	30,1	29,1	32,7	35,0	27,4	26,3
Споруди	4,6	4,3	3,8	4,2	3,2	3,2
Силові машини та оснащення	4,6	4,4	2,1	4,8	2,9	2,6
Робочі машини та оснащення	58,7	60,1	50,2	48,9	57,4	58,1
Передаточне обладнання	—	—	3,2	3,6	3,3	3,5
Транспортні засоби	0,1	0,1	1,6	1,8	0,6	0,6
Інструмент, виробничий та господарчий інвентар	2,0	2,1	1,6	1,6	4,9	5,0
Інші основні фонди	—	—	0,3	0,1	0,3	0,7

Примітка. Усі дані наведено в процентах.

Проте в усіх випадках до найактивнішої частини цих фондів належить виробниче обладнання, що визначає потужність підприємств. І чим вища доля обладнання, машин та приладів у загальній вартості основних фондів, тим більше продукції можна виробити на кожний карбованець капітальних вкладень в основні фонди. Дуже важливо, щоб ця частина основних фондів на кожному підприємстві безперервно зростала за рахунок скорочення питомої ваги будинків та споруд. Наведені дані показують, що за 1964 рік на заводі «Поршень» та 8-му ДПЗ питома вага робочих машин та обладнання в загальній величині основних фондів зросла, а на ХТЗ зменшилась внаслідок різкого збільшення силових машин. Взагалі структура основних фондів на цих підприємствах змінюється у правильному напрямі.

Структуру основних фондів слід аналізувати у взаємозв'язку з показниками їх використання. Це дає можливість правильніше оцінити роботу й точніше визначити резерви найкращого використання основних фондів.

	Завод „Серп і молот“		ХТЗ	
	1963 р.	1964 р.	1963 р.	1964 р.
Випуск валової продукції на карбованець основних фондів	2,25	2,27	2,69	2,57

Примітка. Дані—в карбованцях і копійках.

Для характеристики роботи обладнання за часом і потужністю користуються такими показниками, як виробіток продукції на один верстат, на одну верстато-годину, на 1 кв м виробничої площі, на один карбованець вартості основних фондів і т. д. Розглянемо випуск валової продукції рядом машинобудівельних підприємств м. Харкова на один карбованець основних фондів (табл. 2).

Наведені у табл. 2 дані показують, що на таких заводах як «Серп і молот», «Поршень», фондовіддача зростає, а на ХТЗ і на Підшипниковому заводі вона знижується, хоч питома вага робочих машин у загальній сумі основних фондів збільшується.

Зниження випуску продукції на один карбованець основних фондів значною мірою зв'язано з планомірним використанням нових потужностей. У зв'язку з тим, що основні фонди використовуються недосить повно, підприємства змушені постійно робити великі вклади у створення нових виробничих фондів. Це негативно позначається на розподілі національного прибутку та на тій його частині, яка йде на народне споживання.

У рішеннях вересневого Пленуму ЦК КПРС зазначається, що одним з найважливіших завдань господарського будівництва є збільшення в найближчі роки частини національного прибутку, що витрачається на споживання. Це вимагатиме значного поліпшення використання виробничих фондів.

Про недостатнє завантаження устаткування свідчить також низький процент використання планового фонду часу роботи обладнання. Це видно з даних табл. 3.

Як показує табл. 3, по більшості видів машин допускається простоїв від 10 до 30% робочого часу, внаслідок чого зменшується можливість росту і реалізації продукції. Крім того, це негативно відбивається на собівартості продукції, бо амортизаційні відрахування беруться з усієї вартості фондів, а випуск продукції з одиниці обладнання зменшується через простої. Підвищення ефективності виробництва вимагає виявлення та використання усіх резервів, що є на підприємствах, оскільки це важлива умова виконання завдань п'ятирічного плану, передбаченого Директивами ХХІІІ з'їзду КПРС. Виявленню та мобілізації внутрішніх резервів сприятиме нова система планування виробництва. Реалізована продукція і прибуток разом характеризуватимуть найважливіші сторони діяльності підприємства, тому особливо важливе значення при аналізі використання основних фондів матимуть такі показники: реалізація продукції на один карбованець основних фондів та прибуток на один карбованець основних фондів. До цього часу, аналізуючи використання обладнання, широко застосовували тільки показник фондовіддачі — випуск валової продукції на один карбованець основних фондів, значно менше — показник реалізована продукція на один карбованець основних фондів і практично зовсім не зважали на показник — прибуток на

Таблиця 2

Завод „Поршень“		8-й ДПЗ		ХТЗ	
1963 р.	1964 р.	1963 р.	1964 р.	1963 р.	1964 р.
2,53	2,67	1,68	1,66	2,65	2,58

Використання планового

	Завод „Сerp і молот“			ХТСЗ		
	1963	1964	1965	1963	1964	1965
Металорізальні верстати .	84,0	79,2	87,6	66,5	78,2	49,3
Ковальсько-пресове устаткування	73,6	69,1	79,8	61,6	91,3	34,7
Ливарне устаткування . .	80,5	70,2	97,1	68,8	83,1	85,8

один карбованець основних фондів, або рентабельність виробничих фондів. В умовах нової системи планування та економічного стимулювання цей показник набуває особливо важливого практичного значення, бо рентабельність характеризує ефективність виробництва і є відношенням прибутку підприємства до його виробничих фондів.

Головну частину виробничих фондів становлять основні фонди: чим краще вони використовуватимуться, тим вищим буде обсяг виробництва та прибуток підприємства. Розглянемо цей взаємозв'язок на такому прикладі: якщо прибуток підприємства становить якусь суму A , основні фонди — Φ , а оборотні кошти — O , то виробничі фонди в цьому разі є $(\Phi + O)$, звідси рентабельність $\frac{A}{(\Phi + O)} \cdot 100$. Якщо вважати умовно,

що величини Φ і O постійні, A збільшується внаслідок кращого використання основних фондів, то рентабельність збільшується і навпаки.

Шляхи збільшення рентабельності основних фондів різні та багатогранні. Так, зараз більшість металорізальних верстатів мають коефіцієнт завантаження 0,6—0,7, тобто половину робочого часу вони простоюють.

У період підготовки до переходу на нову систему планування та стимулювання першорозрядним завданням є вивчення можливості повного завантаження обладнання (0,9—1,0). Це можливо, якщо ліквідувати всілякі простої (скорочення строків ремонту, забезпеченість інструментом, заготовками, краще використання підсобних робітників тощо); механізувати та автоматизувати виробничі процеси, а значить, підвищити продуктивність праці, економію робочого часу, збільшити випуск продукції. Так, наприклад, штампувальний молот за технічними можливостями (за паспортом) може робити 60 ударів на хвилину. Якби забезпечити безперервну подачу заготовок, то за умови, що трьох ударів досить для оброблення однієї деталі, одержали б 18—20 деталей. Якщо зважити на те, що робітникові доводиться витягати заготовку з печі та від молота вручну, він за хвилину може зробити не більше 4—5 деталей. Слід також поліпшити оснащення виробничих процесів пристроями (застосування універсально-збірних та розбірних пристроїв УСП у дрібносерійному виробництві та ін.); підвищити кваліфікацію робітників, продуктивність праці, що сприяє росту обсягу виробництва й реалізації продукції. Треба підвищити долю високопродуктивного обладнання в найактивнішій частині фондів (агрегатних, спеціальних, автоматичних верстатів та ін.). Це веде до раціональнішого використання виробничих площ, знижує менш активну частину основних фондів. Дуже важливо правильно організувати виробництво, виявити зайве устаткування та завантажити його шляхом кооперації виготовлення продукції, спорідненої за технологічним процесом.

Таблиця 3

фонду часу, %

Завод „Поршень“			8-й ДПЗ			ХТЗ		
1963	1964	1965	1963	1964	1965	1963	1964	1965
72,8	77,6	73,5	86,3	82,1	85,0	83,2	89,7	89,6
67,3	53,4	81,2	—	82,8	69,4	68,4	76,4	75,8
91,3	98,0	95,9	—	100,0	100,0	95,8	95,9	95,5

Цілком неприпустима за сучасних умов наявність зайвого обладнання, яке довгий час не встановлюється. На початку IV кварталу 1965 р. на підприємствах Сумської, Харківської та Полтавської областей такого обладнання було на суму понад 40 млн. крб. Крім того, на цих підприємствах знизилася ефективність використання діючого устаткування. Так, у 1959 р. по підприємствах Харківської області зйом продукції з одного карбованця основних фондів становив 1 крб. 85 коп., а в 1965 р. — тільки 1 крб. 41 коп. При умові, «якщо збільшити тільки на одну копійку віддачу з одного карбованця основних виробничих фондів, то національний прибуток країни збільшиться на 500 тис. благоустроєних квартир»¹.

Нові великі можливості для підвищення ефективності виробництва відкриваються перед нашими підприємствами завдяки впровадженню «Положення про соціалістичне, державне виробниче підприємство». При цьому з найбільшою повнотою реалізується принцип матеріальної зацікавленості підприємств у розумному використанні капітальних вкладень, забезпечується поєднання інтересів окремих підприємств і всього народного господарства в підвищенні рівня технічної оснащеності підприємства.

У відповідності з рішеннями вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС значно розширюються фінансові можливості для технічного удосконалення діючих підприємств. На кожному з них буде створено фонд розвитку виробництва з відрахувань від прибутків. До цього фонду надходитиме також частина амортизаційних відрахувань, що призначаються на повне відновлення основних фондів. Дозволяється другу їх частину, призначену для капітального ремонту, використати на модернізацію основних фондів та придбати обладнання замість застарілого, ремонтувати яке економічно недоцільно. Створення такої широкої фінансової бази для впровадження нової техніки, поновлення та модернізації обладнання, безумовно, розширить господарчу самостійність підприємств. Слід з максимальною ефективністю використовувати кредит для потреб розширення основних фондів.

Перехід підприємств на нову систему планування вимагає поліпшити систему ціноутворення, оскільки існуючі оптові ціни на промислову продукцію не забезпечують усім нормально діючим підприємствам певного рівня прибутків у вигляді плати за виробничі фонди і створення фондів матеріального стимулювання та поширення виробництва. Зараз на підприємствах існує значний різнобій у рівні цін, що позначається і на рентабельності.

¹ Газ. «Красное знамя», 21 грудня 1965 р.

Ціноутворення — складний процес, який відбуватиметься протягом 1966—1968 років. Із впровадженням нових цін підприємства будуть переходити на нову систему планування та економічного стимулювання.

Велике принципове значення у всій роботі по виявленню та використанню резервів підприємства має вдосконалення методики визначення виробничих потужностей. Діюча методика враховує тільки резерви поточного планового року. У міру використання розрахованої таким чином потужності роблять висновки про фондовіддачу. Але при цьому від підприємства не вимагається виявлення всіх тих внутрішніх резервів, для введення в дію яких не потрібні значні капітальні витрати. Тому при розробці перспективних планів не завжди вдавалось врахувати економію капітальних вкладень на приріст одиниці потужності продукції за рахунок мобілізації внутрішніх резервів.

Виробничу потужність треба було б визначити як перспективний показник. Це примусить робітників підприємств глибше розібратися в економіці свого виробництва та намітити конкретні заходи до збільшення випуску продукції, що не робиться при визначенні «планової» або «поточної» потужності. Такий показник буде важливий і для оптимального планування капітальних вкладень.

Таким чином, тепер перед промисловими підприємствами стоїть завдання виявити резерви кращого використання основних фондів і на цій основі домогтись підвищення рентабельності, яка є основним показником, що характеризує ефективність підприємства і є одним з вирішальних факторів виконання завдань нового п'ятирічного плану на 1966—1970 рр. по збільшенню масштабів виробництва.

ПРО ПОЛІПШЕННЯ ТЕХНІКО-ЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ ХІМІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ДОНБАСУ

П. Д. Костюк

Один із найважливіших шляхів поліпшення кількісних і якісних показників діяльності підприємств — удосконалення економічних служб і широкий розвиток громадських форм роботи на заводах і комбінатах, які впливають з рішень вересневого Пленуму ЦК КПРС та жовтневого Пленуму ЦК КП України і XXIII з'їзду партії. Протягом 1964 р. на 108 великих підприємствах і в господарських організаціях Донецького басейну були організовані посади головних економістів. За положенням головні економісти — це заступники керівників підприємств, галузевих управлінь, трестів і комбінатів по економічній роботі. Їх завданням є підвищення рівня економічної роботи, організація і поліпшення діяльності економічних служб, зокрема створення лабораторій економіки та організації виробництва, громадських бюро економічного аналізу, груп вивчення економічних показників роботи бригад, дільниць і цехів, залучення широкої громадськості до економічної роботи на підприємствах.

Посади головних економістів були створені також на ряді хімічних підприємств Донбасу: на Горлівському азотнотуковому заводі, Лисичанському хімічному комбінаті, Костянтинівському хімічному, Донецькому содовому заводах та на інших підприємствах. Економічна робота на згаданих хімічних підприємствах значно поживалася. На Горлівському азотнотуковому заводі, наприклад, при відділові головного економіста створена лабораторія економіки і організації виробництва, до складу якої входить досвідчений економіст, два технологи, механік і бухгалтер. Лабораторія щомісяця аналізує техніко-економічні показники роботи підприємства: норми витрати сировини, палива, пари, води, електроенергії, основних і допоміжних матеріалів. У цехах організовано громадські бюро економічного аналізу. За кожний тиждень роботи вони проводять економічний аналіз діяльності своїх цехів та окремих дільниць. На основі оперативного обліку члени бюро мають змогу слідкувати за витрачанням теплової і електричної енергії, сировини і матеріалів, заробітної плати; контролювати плани зниження собівартості продукції, підвищення продуктивності праці, обсягу й асортименту промислової продукції та її якості. Завдяки такій системі аналізу посилилася відповідальність начальників цехів, бригадирів і всіх робітників за додержання норм витрат сировини і матеріалів, за економію теплової та електричної енергії, за скорочення цехових та загальнозаводських витрат. Аналіз підсумків роботи на виробничих нарадах за певний період діяльності дає можливість виявляти «вузькі місця» на підприємстві і швидко, оперативно їх усувати. Такі наради найчастіше проводяться безпосередньо в цехах. У цеху мінеральних добрив, наприклад, в середині 1965 р. відбулася нарада, яка обговорювала питання: чому тонна аміачної селітри

в цьому місяці була на три копійки дорожча, ніж за планом. Були виявлені причини: перебої в подачі кислоти та аміаку, часті порушення технологічного режиму, неповне завантаження устаткування, іноді вимушені простой. Як результат цього — зайві витрати пари, електроенергії і т. д. Причини неполадок були усунуті, далі цех працював нормально.

На Костянтинівському хімічному заводі економічна служба багато зробила для удосконалення виробництва калійно-амонійних та фосфорних добрив, для виявлення резервів економії сировини, палива й електроенергії. Це дозволило збільшити випуск продукції, поліпшити її якість. Вседонецький огляд економії коштів у фонд створення великої хімії, який проводився влітку 1964 р., привернув увагу робітників, інженерів та техніків заводу до питань економіки, дав змогу виявити додаткові резерви скорочення виробничих затрат і поліпшення якості продукції. Тут працюють передовики виробництва, які беруть активну участь у роботі громадських груп економічного аналізу. Апаратник сульфатного цеху С. Беліков, на особистому рахунку якого сотні тонн надпланової сірчаної кислоти, виробленої протягом 1964—1965 рр., добився найбільш низького рівня витрати азотної кислоти серед апаратників країни. У роботі груп економічного аналізу беруть також участь бригадири бригад комуністичної праці суперфосфатного цеху А. Пінчук та М. Петренко. 1964 року передові бригади хімічного заводу виробили понад план 15 тис. тонн високоякісних добрив. На особистому рахунку М. Петренка близько двох тисяч тонн надпланової продукції, виробленої протягом 1965 року.

На ряді хімічних підприємств Донецького басейну створено школи підвищення економічних знань і поширення передового досвіду. На Горлівському азотнотуковому заводі регулярно проводяться заняття такого семінару. Робітники докладно знайомляться із структурою собівартості продукції, з питомою вагою різних затрат у собівартості аміаку, селітри, полістиролу та інших хімічних продуктів заводу. Кожен вид затрат аналізується, порівнюється робота різних цехів та бригад, виявляються резерви зниження затрат в окремих елементах собівартості. На підприємстві створено 68 творчих бригад, які ведуть економічну роботу, спрямовану на удосконалення виробництва, поліпшення техніко-економічних показників роботи бригад, дільниць, цехів і заводу в цілому. Групи економічного аналізу створено також на Лисичанському хімічному комбінаті, Донецькому заводі хімічних реактивів, Рубіжанському хімічному комбінаті, Донецькому содовому заводі та на інших підприємствах Донбасу.

Економія сировини, палива та електроенергії. У Директивах XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки приділяється особлива увага бережному використанню сировини, матеріалів і палива. Так, норми витрати палива за п'ятирічку мають бути знижені на 8—10%, а норми витрати електроенергії — на 6—8%. Хімічні підприємства Донецького басейну за останні два роки досягли певних успіхів у зниженні норм витрати сировини, основних і допоміжних матеріалів, пари, палива та електричної енергії. Підприємства хімічної промисловості в цілому мали економію на цих затратах у 1963 р. — 2,1 млн. крб., у 1964 р. — 3,5 млн. крб. і в 1965 р. — 3,8 млн. крб. За 1964 р., наприклад, економія по Лисичанському хімічному комбінату дорівнювала 1 млн. крб., по Горлівському азотнотуковому заводу — 550 тис. крб. на рік, по Донецькому заводу хімічних реактивів — 225 тис. крб. Економія електроенергії на підприємствах хімічної промисловості дорівнювала 53 млн. квт-год. Найбільшої економії досяг колектив робітників та службовців Лисичанського хімічного комбінату.

Пояснюється це частково переведенням виробництва синтетичного аміаку на ставропольський природний газ: економія за рік становила 35,4 млн. *квт-год*. Зміна технології очищення газів на цьому підприємстві дала змогу заощадити 3,7 млн. *квт-год* електроенергії, а переведення колони ізобутилового масла на досконаліший режим дало економію електроенергії 2,8 млн. *квт-год*. Завдяки зусиллям громадських економістів, які, шукаючи резерви зниження собівартості продукції, дають чимало цінних порад, була знижена питома витрата електроенергії на виробництво синтетичного аміаку на 30 *квт-год* і виробництво метанолу — на 50 *квт-год*.

Затрати на сировину і основні матеріали у виробництві синтетичного аміаку становлять від 30 до 35% загальних затрат. Тому кожна тонна перевитраченої сировини помітно знижуватиме загальні економічні показники, оскільки при цьому зростатиме собівартість аміаку. Велику питому вагу мають затрати на сировину та матеріали у виробництві стиролу на Горлівському азотнотуковому заводі. Бюро економічного аналізу встановило, що в цеху стиролу на одну тонну готової продукції витрачається значно більше етилбензолу, ніж передбачено нормами. При старанній перевірці виявилось, що гідрохінон, який застосовується як інгібітор у технологічному процесі, не забезпечує нормального виходу продукції, значно зменшуючи утворення стиролу. Було вирішено замінити гідрохінон іншим інгібітором, після чого технологія поліпшилася, зменшилося смоловиділення, збільшився вихід стиролу. Крім того, полегшився ремонт устаткування, апарати рідше зупинялися для прочистки. Витрати етилбензолу значно зменшилися і були нижче норми. Якщо в третьому кварталі 1964 р. цех стиролу перевитратив на сировині 62 тис. крб., то в наступні місяці він уже мав на цьому невелику економію¹. У першому півріччі 1965 р. економія на цій статті витрат значно збільшилася.

Хімічні підприємства мають певні успіхи і в боротьбі за економію палива. В цілому по промисловості в 1963 р. було зекономлено майже 10 тис. *т* умовного палива, в 1964 р. — понад 15 тис. *т*, а в 1965 р. вона перевищила 17 тис. *т*. На одному тільки Рубіжанському хімічному комбінаті за 1964 р. заощаджено палива понад 5 тис. *т*. Економії досягнуто за рахунок введення в дію більш досконалих агрегатів для одержання напівфабрикатів і барвників. Значно зменшили затрати на паливо содові підприємства. На них впроваджено у виробництво автоматичний процес сушіння очищеного бікарбонату, кальцинованої соди і більш досконалого регулювання технологічного процесу самого виробництва. Співробітники лабораторії економіки і організації виробництва Горлівського азотнотукового заводу довели можливість використання як палива для парових котлів відпрацьованих мастил, які звичайно вивозилися на звалище.

Проте деякі хімічні підприємства допускають значні перевитрати цінної, іноді дефіцитної сировини. У 1963 р., наприклад, більшість підприємств Донбасу допустила перевитрату каустичної соди. Так, Лисичанський хімічний комбінат за рік перевитратив 684 *т* каустику, Костянтинівський хімічний завод — 626 *т*, Кадіївський сажовий завод — понад 300 *т*, Рубіжанський хімічний комбінат — близько 200 *т* і т. д. Разом з тим інші хімічні заводи змушені були працювати з переборами саме через брак каустичної соди. Так було, зокрема, на Донецькому хімічному заводі, який з цієї причини часто простоював у 1963—1965 роках. Пра-

¹ М. Аристов. Анализ — ключ к резервам. Заметки экономиста. Газ. «Социалистический Донбасс», № 27, 9 лютого 1965 р.

цюючи з перебоями, завод в 1964 р. сам перевитратив 26 т каустичної соди і понад 70 т нафталіну, хоч загалом одержав 105 тис. крб. економії за рахунок зменшення витрат інших видів сировини та електроенергії.

Аналіз роботи хімічних підприємств Донбасу свідчить про те, що каустична сода — не єдина сировина, яку вони перевитрачали для технологічних потреб. Лисичанський хімічний комбінат перевитратив за рік майже 3,5 тис. т бензолу і 834 т аміаку; Горлівський азотнотуковий завод — майже дві тисячі тонн азотної кислоти, 769 т етилбензолу і 290 т стиrolу; Рубіжанський хімічний комбінат — 480 т нафталіну, майже 120 т сульфату натрію і 80 т аніліну; Костянтинівський хімічний завод — 708 т баритового концентрату, 856 т колчедану, 429 т азотної кислоти, 466 т соляної кислоти та багато іншої сировини на загальну суму 143 тис. крб.

Все це пояснюється рядом причин і насамперед маловивченою, зовсім недосконалою технологією виробництва, частими порушеннями режиму роботи окремих ланок і апаратів, незадовільним станом устаткування. Інколи перевитрата сировини є наслідком її низької якості. Цим, зокрема, можна пояснити перевитрату колчедану на Костянтинівському хімічному заводі, бо одержаний з Уралу колчедан був справді низької якості і тому спостерігалися великі втрати його під час пуску випалювальних печей після капітального ремонту.

Для хімічних підприємств велике значення має оптимальний режим технологічних процесів. Навіть при невеликому відхиленні від оптимальних умов спостерігається неповне використання основної сировини, збільшуються відходи виробництва, зростають втрати. Тому ведення технологічних процесів поблизу оптимальних параметрів (тиск, температура, концентрація вихідних речовин, рівномірність надходження реагентів тощо), як правило, забезпечує ефективне використання сировини та матеріалів і одержання високоякісної продукції. Для каталітичних процесів, крім того, виняткове значення має добір інгібіторів і каталізаторів. Яскраве свідчення цьому — заміна гідроксину іншим інгібітором у виробництві стиrolу, про що сказано вище. Цілком зрозуміло, що протікання хімічних процесів за умов оптимальних режимів скорочує питомі витрати пари, палива і електроенергії. Таким чином, вибір правильного технологічного режиму виробництва і його здійснення в заводських умовах має першорядне значення як для досягнення високого стандарту по якості продукції, так і для зниження її собівартості за елементами затрат.

Рівень затрат на 1 крб. товарної продукції. Цей показник дуже важливий для характеристики господарської діяльності кожного підприємства зокрема і галузі хімічної промисловості взагалі. Рівень рентабельності підприємства можна встановити за величиною фактичних затрат на 1 крб. товарної продукції. Якщо затрати менші 100, підприємство працює рентабельно, і чим менший показник затрат, тим вища його рентабельність. За планом затрати на 1 крб. товарної продукції в 1963 р. в середньому для всіх хімічних підприємств Донецької і Луганської областей повинні були становити 80,19 коп. Фактично ж вони були менші на 1,32 коп. і становили 78,87 коп. Спостерігаються значні відмінності у величині планових затрат на підприємствах Донецької і Луганської областей. Так, для підприємств Луганської області в цілому на 1964 р. передбачалися планові затрати на 1 крб. товарної продукції 77,29 коп., а для підприємств Донецької області — 85,75 коп., або на 11% більше, ніж для хімічних підприємств Луганської області. Практично всі підприємства виконали план рівня затрат на 1 крб. товарної продукції,

а саме, підприємства Луганської області довели (в середньому) ці затрати до 75,76 коп., або зменшили їх проти плану на 1,53 коп., а підприємства Донецької області — до 84,75 коп., тобто зменшили проти плану на 1 коп.

У табл. 1 наводимо дані про виконання плану затрат на 1 крб. товарної продукції по найбільших підприємствах Донецької і Луганської областей за 1964 рік.

Таблиця 1

Показники рівня затрат на 1 крб. товарної продукції на хімічних підприємствах Донецького басейну за 1964 р., коп.

Підприємства	План	Фактичне виконання	Зниження	Процент зниження
Донецький завод хімічних реактивів	70,00	69,80	0,20	0,28
Лисичанський хімічний комбінат	72,98	70,71	2,27	3,10
Донецький содовий завод ім. В. І. Леніна	81,00	80,28	0,72	0,90
Горлівський азотнотуковий завод	81,43	79,54	1,89	2,32
Рубіжанський хімічний комбінат	82,93	82,53	0,45	0,54
Кадіївський сажовий завод	83,04	82,57	0,47	0,56
Слов'янський содовий комбінат	94,72	93,29	1,43	1,51
Костянтинівський хімічний завод	99,51	99,45	0,06	0,06
Донецький хімічний завод	124,10	121,03	3,07	2,47
У середньому по хімічній промисловості	80,19	78,87	1,32	1,64
У тому числі:				
по підприємствах Луганської області	77,25	75,76	1,53	1,98
по підприємствах Донецької області	85,75	84,75	1,00	1,16

Наведені в табл. 1 дані показують, що тільки по одному підприємству хімічної промисловості Донецького басейну планові й фактичні витрати на карбованець товарної продукції перевищують 100, а саме, по Донецькому хімічному заводу. Пояснюється це тривалим періодом освоєння нових видів промислової продукції, зокрема фталевого ангідриду, і переробкою кубових залишків. Протягом року була також освоєна технологія виробництва поліетиленових рукавів на дослідній установці, що викликало збільшення фактичних витрат на 1 крб. товарної продукції. По ряду хімічних продуктів істотно позначилися на величині цього показника оптові ціни, які були значно нижчі планових і фактичних витрат на виробництво цих продуктів.

Дуже високий рівень планових і фактичних затрат на 1 крб. товарної продукції був на Костянтинівському хімічному заводі, в асортименті готової продукції якого велику питому вагу має виробництво сірчаної кислоти.

Найкращих показників по планових і фактичних витратах на 1 крб. товарної продукції, як про це свідчать дані таблиці, домоглися два підприємства — Донецький завод хімічних реактивів і Лисичанський хімічний комбінат. Це можна пояснити, крім інших факторів, асортиментом продукції, потрібної для народного господарства, яка не лежить на складі, а негайно надходить до споживача. Найбільший процент зниження витрат мають три підприємства — Лисичанський хімічний комбінат (3,10), Донецький хімічний завод (2,47) і Горлівський азотнотуковий завод (2,32). Найкращих результатів досягли два підприємства:

Лисичанський хімічний комбінат і Горлівський азотнотуковий завод. Цим показником значною мірою визначається рівень рентабельності названих підприємств.

Використання основних засобів. Основні засоби підприємств хімічної промисловості Донецького басейну за станом на 1 січня 1965 р., порівняно з кінцем 1962 р., тобто за останні два роки, збільшилися на 46%. Економічним показником ефективного використання промислово-виробничих фондів є випуск валової продукції на 1000 крб. основних промислових фондів. Цей показник за два роки збільшився на 9,4% і становив 752 крб. Проте він неоднаковий на різних підприємствах. Найвищий показник використання основних фондів має Донецький завод хімічних реактивів — 1645 крб. на 1000 крб. основних промислово-виробничих фондів підприємства. Він у 2,2 раза більший за середній показник на підприємствах Донецького басейну. Найменш ефективно використовуються основні фонди на Слов'янському содовому комбінаті (501 крб.) і Донецькому хімічному заводі (555 крб.).

Рівень ефективності використання основних фондів на тому чи іншому підприємстві залежить насамперед від ступеня боротьби колективу за досягнення найбільших виробничих результатів при найменших затратах ресурсів і впровадження потрібних технічних, організаційних і економічних заходів. Крім того, на нього впливають два фактори: структура основних фондів і рівень технічної оснащеності підприємства; а також рівень діючих оптових цін підприємства. Чим більша встановлена оптова ціна підприємства, тим вищий буде рівень випуску валової продукції, оскільки остання обчислюється в оптових цінах. Отже, не дивно, що одне з найкращих підприємств республіки — Лисичанський хімічний комбінат має, порівняно з іншими підприємствами, нижчий показник випуску продукції на 1000 крб. основних засобів.

У табл. 2 наводяться дані про випуск валової продукції підприємствами хімічної промисловості Донецького басейну на 1000 крб. основних промислово-виробничих фондів за 1963 рік.

Таблиця 2

Випуск валової продукції хімічними підприємствами Донбасу на 1000 крб. основних фондів, крб.

Підприємства	Планові показники	Фактичні дані
Донецький завод хімічних реактивів	1572	1645
Костянтинівський хімічний завод	1004	1012
Кадіївський сажовий завод	968	1003
Рубіжанський хімічний комбінат	928	943
Горлівський азотнотуковий завод	787	792
Донецький содовий завод ім. В. І. Леніна	590	603
Лисичанський хімічний комбінат	567	573
Донецький хімічний завод	474	555
Слов'янський содовий комбінат	490	501

Як видно, Лисичанський хімічний комбінат стоїть на сьомому місці, Рубіжанський хімічний комбінат — на четвертому, Горлівський азотнотуковий завод — на п'ятому, тобто найбільші підприємства характеризуються нижчими показниками випуску валової продукції на 1000 крб. основних фондів порівняно з такими підприємствами, як Донецький завод хімічних реактивів або Кадіївський сажовий завод. Отже, цей показник не є загальним, за допомогою якого можна характеризувати становище на підприємстві. З другого боку, наведені дані свідчать про те, що оптові ціни підприємства у нас часто встановлюються без

урахування реальних витрат на випуск тієї чи іншої промислової продукції. Це, зокрема, можна сказати про оптові ціни на Донецькому заводі хімічних реактивів, який випускає так звану «дуже рентабельну» продукцію. Основні ж фонди цього підприємства невеликі. Звідси — високий рівень валу, що припадає на 1000 крб. основних засобів.

Коли взяти, наприклад, таке невелике й технічно слабо оснащене підприємство, як Луганський хіміко-фармацевтичний завод, на якому переважає ручна праця, то побачимо, що випуск валової продукції на ньому в розрахунку на 1000 крб. основних фондів у 1963 р. становив 4344 крб., або майже у 8 раз більше, ніж на Лисичанському хімічному комбінаті, і у 5,5 раза більше, ніж на Горлівському азотнотуковому заводі.

Проте цей показник використовують для поліпшення ефективності фондівіддачі кожного окремого підприємства. Так, у 1962 р. Горлівський азотнотуковий завод домігся випуску валової продукції на 1000 крб. основних фондів підприємства в сумі 540 крб. На 1963 р. заводі було встановлено більш високий план — 787 крб., фактично ж він виконав його на 792 крб., а в 1964 р. — на 806 крб. Те саме можна сказати про Донецький хімічний завод. У 1962 році фактичний вал на 1000 крб. основних фондів підприємства становив 381 крб. На 1963 р. заводі було встановлено план 474 крб., фактичне ж виконання склало 555 крб., у 1964 р. ще більше — 602 крб.

Отже, за допомогою показника випуску валової продукції на 1000 крб. основних фондів можна підвищувати ефективність використання капітальних вкладень, скорочувати строки окупності капітальних затрат на будівництво і реконструкцію промислових підприємств.

* *
*

Економічні пости, групи, бюро, лабораторії та інші громадські організації, створені на хімічних підприємствах Донецького басейну, сприяють поліпшенню економічних показників роботи не тільки окремих бригад, ділень і цехів, але й підприємств у цілому. Яскравий приклад цього — Горлівський азотнотуковий завод, Лисичанський хімічний комбінат та інші підприємства, економічній службі на яких приділяють належну увагу. Якість продукції на цих підприємствах відповідає кращим вітчизняним зразкам, а в ряді випадків перевищує світові стандарти¹; затрати на 1 крб. товарної продукції у них нижчі планових, зменшуються витрати на сировину і матеріали, паливо та електроенергію. Прибутковість підприємств зростає.

¹ Див. В. Г о г и н. Этого удобрения ждут поля. «Экономическая газета», № 38, 1964, стр. 14; И. Б е л к и н. Рубежанские красители должны быть отличными. «Луганская правда», № 4, 8 січня 1965 року.

ДЕЯКІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ХАРКІВЩИНИ

Г. Є. Данилевич

Харчова промисловість посідає важливе місце в системі народного господарства і відіграє велику роль у задоволенні зростаючих потреб суспільства і комплексному розвитку економіки країни та її районів. Виробництво харчових засобів, указував К. Маркс, є найпершою умовою життя безпосередніх виробників і будь-якого виробництва взагалі¹. Харчова промисловість, розвиток якої відбувається на основі швидкого піднесення важкої промисловості, відіграє й ту роль, що в її продуктах реалізуються й споживаються не тільки результати праці, затраченої в ній самій, але й результати праці важкої промисловості, вартості засобів виробництва². Та й зрештою виробництво засобів виробництва розвивається не для самого себе, а тому, що все більше засобів виробництва потребують галузі, що виробляють предмети народного споживання.

В умовах капіталізму існують антагоністичні суперечності в розвитку виробництва засобів виробництва і предметів споживання, обумовлені самою природою капіталізму.

У соціалістичному суспільстві поряд із швидким розвитком важкої промисловості, на її основі відбувається неухильне піднесення виробництва предметів народного споживання. Це впливає з самої суті соціалізму. КПРС, як підкреслено у Програмі партії, направляє зусилля на те, щоб забезпечити швидке зростання виробництва предметів народного споживання.

У нашій країні не тільки забезпечується прискорений розвиток усіх галузей легкої й харчової промисловості, але й в продукції важкої промисловості підвищується доля предметів народного споживання.

За роки семирічки обсяг промислового виробництва в нашій країні збільшився на 84%. Випереджаючого розвитку набрали галузі промисловості, які забезпечують технічний прогрес і підвищення ефективності суспільного виробництва. Загальний обсяг валової продукції сільського господарства в 1965 році перевершив найвищий рівень виробництва в попередні роки. Успішно розвивались також інші галузі народного господарства і в тому числі харчова промисловість³.

Необхідність швидкого розвитку харчової промисловості в нашій країні зумовлена тим, що кількість населення в країні та її районах зростає, підвищуються його потреби, збільшується купівельна спроможність. Розвиток цієї промисловості дає можливість як у цілому по країні, так і в її районах повніше і з більшою ефективністю використати

¹ Див. К. Маркс. Капітал, т. III. Держполітвидав УРСР, 1952, стор. 643.

² Див. К. Маркс. Теория прибавочной стоимости, 1954, ч. I, стор. 208.

³ Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки. «Соціалістична Харківщина», 10 квітня 1966 р.

трудові, матеріальні й природні ресурси, на які багата уся наша країна, в тому числі й Харківська область.

У розвитку харчової промисловості першорядну роль відіграє те, що в нашій країні створені необхідні соціально-економічні передумови. Соціалістичний спосіб виробництва безпосередньо підкорив розвиток виробництва задоволенню зростаючих потреб трудящих, він забезпечує можливість і реальне здійснення планомірного розвитку народного господарства, ефективність використання усіх резервів економіки. Ці умови є першочерговими і для розвитку харчової промисловості Харківщини.

Харківська область має розвинуту важку промисловість. Машинобудівні заводи міста дають 40% продукції машинобудівної промисловості УРСР і близько 6% — СРСР¹. На долю машинобудування і металообробки припадає 49,0% усієї промислової продукції області і 52,3% промислово-виробничих фондів². У Харківській області виробляються верстати, машини для багатьох галузей виробництва, в тому числі і для харчової промисловості.

Промислове виробництво Харківської області розвивається високими темпами. Загальний обсяг промислової продукції області в 1963 р. проти 1940 р. становив 478%³. Слід відзначити, що й до 1940 року Харківщина мала високий рівень розвитку промисловості.

Населення Харківської області невинно зростає, у 1964 р. у порівнянні з 1959 р. воно збільшилося на 103,1 тис. чол., а міське населення — на 206,4 тис. чол. і складало 67,9% з 2,6 мільйона всього населення області. Зрозуміло, збільшилася й потреба в харчових продуктах. Слід зважити й на те, що реальна заробітна плата робітників і службовців на Україні в 1964 р. зросла проти 1940 року у 2,1 раза⁴, тобто збільшився і споживчий попит населення.

У Харківській області є великі наукові й учбові заклади, які готують кадри фахівців для народного господарства, в тому числі й для харчової промисловості. Харків — центр залізничного, автомобільного, авіаційного транспорту. Це розширює можливості розвитку економічних зв'язків Харківщини.

Для розвитку харчової промисловості в Харківській області є й необхідна сировинна база — розвинуте сільське господарство. Сировина у розвитку харчової промисловості відіграє велику роль, навіть більшу, ніж для багатьох інших галузей промисловості. Про це говорить питома вага сировини й основних матеріалів у загальних витратах на виробництво продукції. Так, якщо у 1963 році вона в цілому у промисловості СРСР становила 64,3%, то в харчовій промисловості — 82%, у м'ясній — навіть 94,8%, у маслосироробній і молочній — 87,6%⁵. Крім того, слід урахувати, що багато видів сировини для харчової промисловості важко транспортувати на великі відстані. Усе це вказує на велику роль сільського господарства для розвитку й розміщення харчової промисловості.

Харківщина має сприятливі умови для розвитку сільського господарства і по виробництву багатьох продуктів сільського господарства посідає визначне місце на Україні і у країні. На Харківську область

¹ Г. Л. Станкевич. Характеристика економічних районів УРСР. «Радянська школа», Київ, 1963, стор. 57.

² Народне господарство Харківської області. Стат. зб. 1965, стор. 24—25, стор. 24—25.

³ Там же, стор. 19.

⁴ Українська РСР у цифрах. 1964, Київ, 1965, стор. 151.

⁵ Народное хозяйство СССР в 1963 г., «Статистика», М., стор. 135.

припадає 5,2% території й 5,9 населення України. В 1964 р. Харківщина виробила в загальному обсязі виробництва України 6,6% зерна, 6,2% цукрових буряків (фабричних), 9,4% соняшника, 5,2% м'яса й сала (у забійній вазі), 5,6% молока, 5,1% овочів тощо¹.

Масштаби розвитку харчової промисловості залежать не від валового збору продукції сільського господарства, а від товарної її частини, від обсягу заготівлі і закупок. Державні заготівлі й закупки продуктів сільського господарства на Україні та в Харківській області наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Державні заготівлі і закупки продуктів сільського господарства в 1964 році²

Назва продуктів	УРСР, тис. т	Харківська область, тис. т	Питома вага Харківської області в заготівлі— закупці в республіці	На душу населення, кг	
				УРСР	Харківська область
Усі зернові	11511	876	7,6	258	337
Цукровий буряк . .	43649	2730	6,2	972	1050
Овочі	2745	124	4,5	61,5	47,7
Худоба й птиця— (у живій вазі) .	1530	81	5,3	34,4	31,1
Молоко	6931	437	6,3	155,4	168

Отже, Харківська область має сприятливі умови для розвитку харчової промисловості, коли ще врахувати й значну питому вагу України в загальносоюзних заготівлях і закупках сільськогосподарських продуктів. Так, ця питома вага у 1963 р. складала по зернових культурах 22%, по соняшнику — 40%, по цукрових буряках — 56%, по овочах — 33%, по худобі та птиці — 22%, по молоку — 21%, а питома вага України по території дорівнює 3%, по населенню — 20% і по середній кількості робітників і службовців — 17%³.

Виробництво продукції харчової промисловості на Харківщині збільшилося за період з 1940 по 1963 рік на 59%, тоді як загальний обсяг промислової продукції області виріс у 4,8 раза, в тому числі продукції машинобудування й металообробки — у 9,3 раза⁴. Отже, основним напрямком розвитку господарства на Харківщині було й залишилося машинобудування й металообробка. Обсяг продукції харчової промисловості Харківщини за період 1940—1963 рр. зріс на 59%, а України — більше, ніж у 2,5 раза⁵. Населення ж області за період з 1939 по 1963 р. збільшилося на 2,3%⁶. Це говорить про те, що обсяг виробництва харчової промисловості Харківщини в цілому на душу населення значно зріс.

У зв'язку з тим, що обсяг продукції харчової промисловості за період 1940—1963 рр. збільшувався не такими високими темпами, як обсяг продукції всієї промисловості і такої її галузі, як машинобудування й металообробка, питома вага продукції харчової промисловості в загальному обсязі промислового виробництва області скоротилася і складала 28,8% у 1950 і 18,59% — у 1963 році. Однак продукція харчової

¹ Українська РСР в цифрах 1964 р. Київ, 1965, стор. 76, 79, 80, 81, 90.

² Там же, стор. 94, 95, 96.

³ Народне господарство Української РСР у 1963 р. Статистичний збірник до річниці 1964, стор. 14, 16.

⁴ Там же, стор. 20.

⁵ Там же, стор. 42.

⁶ Народне господарство Харківської області, 1965, стор. 9.

промисловості посідає друге місце в загальному обсязі продукції промисловості області. Це видно з табл. 2.

Таблиця 2

Питома вага валової продукції окремих галузей промисловості у всій промисловості області (у процентах)¹

	1950 р.	1955 р.	1963 р.
Вся промисловість області.	100	100	100
Машинобудування й металообробка	32,8	40,5	49,0
Харчова промисловість	28,8	22,5	18,5
Легка промисловість	24,1	22,2	17,0

На харчову промисловість припадало в 1963 р. 9,8% усіх промислово-виробничих основних фондів промисловості області, на машинобудування і металообробку — 52,3%², на легку промисловість — 4%. Таким чином, у харчовій та легкій промисловості основні виробничі фонди мали велику продуктивідачу.

Харчова промисловість Харківської області по багатьох видах продукції займає значне місце на Україні, а Україна відіграє чималу роль у розвитку харчової промисловості країни. Так, у 1963 р. на Україну припадало 56% загальносоюзного виробництва цукру-піску, 22% м'яса, 24% масла тваринного, 31% олії, 19% кондитерських виробів³.

У табл. 3 дається питома вага Харківщини у виробництві харчової промисловості України в 1963 році.

Як видно з даних цієї таблиці, в області найбільш розвинуто виробництво маргаринової продукції, цигарок, олії, кондитерських і макаронних виробів. По багатьох видах продукції харчової промисловості Харківська область перевищує виробництво на душу населення у країні.

Слід урахувати, що в 1963 році в Харківській області у зв'язку з несприятливими кліматичними умовами дещо знизилася виробництво деяких видів продукції. Так, у 1962 р. на душу населення в області було вироблено 89 кг цукру-піску, 4,8 кг масла тваринного і т. і. Отже, є реальні можливості для значно більшого виробництва продукції, ніж це було в 1963 році. Ці резерви вже є, їх можна і треба використати. Так, виробництво борошна складало в 1963 р. 467 тис. т, а в 1958 р. — 578 тис. т, цукру-піску в 1963 р. було вироблено 161,2 тис. т, а в 1961 р. — 314,7 тис. т, тобто майже удвічі більше, тощо.

Наведені фактичні дані також вказують, що багато важливих продуктів харчової промисловості Харківської області виробляється за науково обґрунтованими нормами споживання на душу населення і навіть перевищують їх. Так, раціональна норма споживання цукру становить у середньому на душу населення 27—33 кг на рік, у Харківській області цукру на душу населення виробляється 89—62 кг. Раціональна норма споживання на душу населення олії рослинної і маргарину — 6,8 кг на рік, у Харківській області маргарину й маргаринових продуктів виробляється 10,3 кг, олії рослинної — 29,4 кг на душу населення⁴.

¹ Народне господарство Харківської області, 1965, стор. 25.

² Там же, стор. 24.

³ Народне господарство Української РСР у 1963 р., стор. 15.

⁴ Див. П. С. Мстиславский. Народное потребление при социализме. Госполитиздат, 1961, стор. 141. Ю. Л. Шнирлин. Научно обоснованные нормы потребления. «Высшая школа», 1961, стор. 39.

Таблиця 3

Питома вага Харківщини у виробництві продукції харчової промисловості України в 1963 році¹

Назва продукції	Загальний обсяг виробництва		Питома вага Харківської області в УРСР, %	СРСР	Виробництво на душу населення, кг	
	УРСР	Харківська область			УРСР	Харківська область
Борошно, тис. т . . .	7016	467	6,6	159	165,8	180,0
Хліб і хлібобулочні вироби, тис. т	5658	392,9	6,4	"	126,0	151,1
Макаронні вироби, тис. т	203,2	14,4	7,0	5,0	4,7	5,5
Кондитерські вироби, тис. т	389,5	60,1	15,4	9,5	10,2	23,1
Цукор-пісок, тис. т . .	3478	161,2	4,6	24,6	74,2	62
Олія, тис. т	690,9	76,5	11,0	9,8	13,0	29,4
Маргарин та маргаринова продукція, тис. т	116,3	26,8	23,0	2,5	2,6	10,3
М'ясо, тис. т	1224,0	74,2	6,0	24,4	27,7	28,5
Ковбасні вироби, тис. т	274,9	19,4	7,0	6,7	6,1	7,45
Масло тваринне, тис. т .	182,6	8,7	4,7	3,47	4,6	3,3
Сир, тис. т	34,7	1,5	4,5	1,0	0,8	0,5
Горілка і горілчані вироби, млн. дкл . . .	22,0	1,3	5,8	—	5,2	5,3
Пиво, млн. дкл	61,0	5,0	8,2	12,4	13,8 л	19 л
Безалкогольні напої, млн. дкл	36,4	2,0	5,4	—	8,1 л	7,7 л
Цигарки, млрд. шт. . .	51,5	6,1	11,8	1138	1168 шт.	2346 шт.

Значно зріс обсяг продукції і по окремих підприємствах Харківщини (табл. 4).

Таблиця 4

Ріст виробництва продукції на підприємствах Харкова за роки семирічки²

Підприємства	Виробництво продукції в тис. крб.		1965 р. в процентах до 1958 р.
	1958 р.	1965 р.	
Кондитерська фабрика „Жовтень“	46998	63728	135,6
Бісквітна фабрика	10910	25626	234,9
Жиркомбінат	36276	55735	153,6
Хлібозавод № 2	2790,5	3931,1	140,8
Хлібозавод № 5	2411,3	2774,2	115,5
Пивзавод № 1	2463	3332	135,3
Пивзавод № 2	2790,5	3931,1	140,8
Підприємства Харківського спиротресту .	69111	83495	120,8

Таким чином, обсяг виробництва харчової промисловості зростає також завдяки збільшенню виробництва на багатьох підприємствах Харківщини.

¹ Складено по матеріалах статистичних збірників: Народное хозяйство СССР в 1963 г., стор. 204—210. Народне господарство Української РСР, стор. 121, Народне господарство Харківської області, стор. 28.

² Складено по матеріалах підприємств.

Розвиток харчової промисловості, збільшення обсягу її виробництва обумовили ріст забезпечення потреб трудящих Харківщини в продуктах харчування й поліпшення матеріального добробуту. Про це свідчить зростання товарообороту. Фізичний обсяг роздрібного товарообороту, включаючи громадське харчування в Харківській області, тільки за період з 1950 по 1963 рік зріс більш як у 3 рази. Питома вага продовольчих товарів у загальному обсягу товарообороту складала в 1950 і 1963 рр. 55—56%. Індекс державних роздрібних цін на продовольчі товари в 1963 р. — 77 (1950 р. узятий за 100)¹. Усе це свідчить про зростання добробуту радянського народу.

Разом з тим слід і надалі розвивати харчову промисловість як у країні в цілому, так і в Харківській області. Треба виходити з необхідності збільшення виробництва продуктів харчування для всього радянського народу. Харківська область має необхідні можливості для дальшого росту харчової промисловості. Так, в 1965 р. на Харківщині було вироблено вже 52,8 тис. т м'яса, або 128% до 1964 року, 15 тис. т масла тваринного, що в 1,5 раза більше, ніж в 1964 році, 163,5 тис. т цільномолочної продукції, 68,4 тис. т кондвиробів, 69,9 тис. т олії.

На необхідність дальшого прискореного розвитку усього народного господарства, в тому числі і харчової промисловості, вказувалося і в Директивах XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства на 1966—1970 роки.

Радянський уряд вжив заходів до збільшення виробництва, розширення асортименту й поліпшення якості таких найважливіших продовольчих товарів, як цільномолочна продукція, сир і бринза, рослинна олія, кондитерські вироби та інші харчові товари. З цією метою передбачається комплексне й раціональне використання сировини, підвищення продуктивності праці. Усе це сприятиме дальшому піднесенню матеріального добробуту народу. За п'ятиріччя обсяг промислового виробництва в країні зросте на 47—50%, на 25% буде збільшений середньорічний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції. Продукція харчової промисловості за п'ятиріччя зростає приблизно в 1,4 раза, обсяг виробництва промислової продукції України — в 1,5 раза.

¹ Див. Народне господарство Української РСР в 1963 році, стор. 519; Народне господарство Харківської області, 1965, стор. 81, 85.

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЦУКРОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

А. В. Сивоконь

Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства визначили конкретну програму заходів, спрямованих на піднесення соціалістичної промисловості.

Поряд з розвитком найважливіших галузей індустрії швидкими темпами розвиватиметься і виробництво предметів споживання. За роки п'ятирічки загальний обсяг виробництва предметів споживання зросте на 43—46%. Продукція харчової промисловості збільшиться в 1,4 раза.

Серед галузей харчової промисловості одне з перших місць за рівнем технічної озброєності і обсягом виробленої продукції посідає цукрова промисловість.

Цукрова промисловість — одна з найстаріших галузей промислового виробництва на Україні. Вже в першій половині XIX ст. вона посідає в економіці країни важливе місце. В цей період і на території колишньої Харківської губернії виникають підприємства цукрової промисловості.

Наприкінці XIX ст. на Харківщині діяли такі великі підприємства, як Першо-Петровський завод, створений 1837 року в селищі Білий Колодязь теперішнього Вовчанського району, Пархомівський завод у Краснокутському районі, який почав роботу в 1850 році, Первухінський завод у Богодухівському районі, що працює з 1869 року, та ін.¹

Проте всебічний розвиток цукрової промисловості почався після Великої Жовтневої революції.

Основою цього розвитку стала технічна реконструкція всіх цукрових заводів, яка забезпечила корінні зміни в технічному рівні виробництва і значно розширила виробничі потужності.

Прикладом такої реконструкції є Ново-Іванівський цукровий завод Валківського району. До революції це був малопродуктивний завод — добова переробка цукрових буряків становила близько 5 тисяч центнерів.

Примітивне очищення цукрових буряків, відсутність соломомеленевловлювачів, вивезення жому кінною тягою, примітивне очищення соку — ось що характеризувало технічний рівень виробництва. Показово і те, що електрика застосовувалась лише для освітлення.

Внаслідок технічної реконструкції на заводі, як і на інших підприємствах цукрової промисловості, було впроваджено високопродуктивне устаткування, удосконалені технологічні процеси. Зараз на цьому заводі застосовуються прогресивні методи очищення соку — фільтрація

¹ Основные показатели работы сахарных заводов СССР. М., Пищепромиздат, 1958, стор. 61.

соку на дискових фільтрах; значно підвищився рівень механізації виробничих процесів, впроваджено механізоване вивезення жому, здійснено комплексну механізацію розвантажування та укладання буряків в кагати та ін.

Природно, що завод тепер повністю електрифіковано. Потужність його зросла більш ніж удвічі — до 11,2 тисяч центнерів переробки буряків на добу.

Значної технічної реконструкції зазнали й інші підприємства Харківської області.

Зміни відбулися і в розміщенні підприємств цукрової промисловості. Раніше заводи були розташовані в основному в північно-західній частині області (Ананівський, Мурафський, Пархомівський — в Краснокутському районі, Конгресівський — у Золочівському районі, Ново-Іванівський — у Валківському, Первухінський — в Богодухівському районах). В решті районів цукрова промисловість не була досить розвинута. Так, в північно-східній частині області у Вовчанському районі працював лише один Першо-Петровський завод, а в південно-західній частині в Сахновщинському районі — один Ленінський завод.

Це положення істотно змінилося з введенням в дію 1936 року потужного заводу в місті Куп'янську і двох заводів в післявоєнні роки — Савинського в Балаклійському (1962 р.) та Орельського заводу в Лозівському районі (1965 р.).

Будівництво нових заводів дало можливість не тільки поліпшити розміщення підприємств, наблизивши їх до районів вирощування цукрових буряків, але і значно збільшити виробництво цукру за рахунок їх більшої виробничої потужності.

Зараз в Харківській області працює десять цукрових заводів. Їх загальна виробнича потужність становить 173,5 тисячі центнерів переробки цукрових буряків на добу. Потужність окремих підприємств (у *цн* добової переробки цукрових буряків) така:¹

Ананівського		9200
Конгресівського		11000
Куп'янського		35400
Ленінського		22100
Мурафського		6400
Ново-Іванівського		11200
Пархомівського		12100
Первухінського		14500
Першо-Петровського		27600
Савинського		25000

Потужність Орельського заводу, який починає роботу тільки в поточному виробничому сезоні, складатиме 50 000 центнерів переробки цукрових буряків на добу.

Цукрова промисловість на Харківщині розвивається на міцній сировинній базі.

Посівна площа цукрових буряків у 1964 році проти 1913 року збільшилась у 4,3 раза, проти довоєнного 1940 року — в 2,5 раза.

Посівна площа цукрових буряків та ріст врожайності дали можливість забезпечити заводи сировиною, повніше використати їхні виробничі потужності. В результаті обсяг продукції підприємств цукрової промисловості безперервно зростає, особливо в післявоєнні роки.

¹ Дані взяті автором з річного звіту Харківського цукробурякотресту за 1963 рік.

Таблиця 1

Виробництво цукру-піску¹ (в тис. тонн)

	1913 р.	1940 р.	1958 р.	1964 р.
УРСР	1108,1	1581,7	3694,5	4722,5
У тому числі Харківська область	67,96	103,5	239,2	274,1
У процентах до УРСР	6,3	7,2	6,5	5,8

Таким чином, виробництво цукру в області в 1964 році зросло проти 1913 року в 4 рази, а проти довоєнного 1940 р. — в 2,6 раза. За шість років семирічки виробництво цукру зросло більш ніж на 34,9 тис. тонн, або на 13,7%. На підприємства області в 1964 році припадає понад 5,8% виробництва цукру в республіці.

Деяке зниження питомої ваги області у підсумках по республіці за останні роки зв'язане з більш швидким темпом розвитку цукрової промисловості в західних областях України.

Можна гадати, що на підприємствах Харківської області створені умови, необхідні для неухильного росту виробництва. З рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС впливає найважливіше завдання підприємств цукрової промисловості — всебічне підвищення ефективності виробництва, зокрема — забезпечення максимальної економії всіх виробничих ресурсів, повніше освоєння виробничих потужностей, неухильне зростання виробництва реалізованої продукції і на цій основі — підвищення рентабельності виробництва.

Виробничі резерви, які мають цукрові заводи, дуже значні. Щоб

Таблиця 2

	Всього по УРСР 1963 р. ²	У тому числі Харків- ська область ³				1964 р. в % до 1963 р. (звіт)
		1963 р.		1964 р.		
		План	Звіт	План	Звіт	
Кількість діючих цукропіскових заводів	175	10	10	10	10	100
Перероблено буряків за рік, млн. цн.	231,8	15,69	13,34	19,15	19,14	143,5
Середня тривалість сокодобування, дб	100	105,5	93,9	125	127	135,2
Середньодобова продуктивність заводу по переробці буряків, цн	13090	14214	13683	14875	14954	109,1
В % до ваги перероблених буряків.						
а) вихід цукру	14,15	13,8	12,13	13,42	14,08	116,6
б) втрати цукру у виробництві	0,97	0,98	1,01	0,98	0,95	94,0
в) кількість цукру в патоці	2,41	2,42	2,73	2,54	2,69	98,6
г) витрати умовного палива	9,11	9,0	10,05	9,1	8,91	98,8

¹ Статистичний щорічник «Народне господарство Української РСР в 1963 році», Київ, Вид-во «Статистика», 1964, стор. 124; Статистичний збірник «Народне господарство Харківської області», Харків, 1965, стор. 28—29; Короткий статистичний довідник «Українська РСР в цифрах у 1964 році», Київ, Вид-во «Статистика», 1965, стор. 56; В. М. Ліпський. Розвиток і розміщення цукрового виробництва Української РСР, АН УРСР, 1962.

² Статистичний щорічник «Народне господарство Української РСР в 1963 році», Київ, Вид-во «Статистика», 1964, стор. 124.

³ Річні звіти Харківського цукробурякотресту на 1963—1964 рр.

судити про ці резерви, досить навести основні техніко-економічні показники, які характеризують роботу заводів протягом 1963—1964 років.

Техніко-економічні показники 1964 року в цілому по області вищі, ніж у 1963 році. Наприклад, середньодобова потужність заводу по переробці цукрових буряків вища на 9,1%, вихід цукру — на 16,6%, кількість цукру в патоці та витрати умовного палива на одиницю продукції знизились. Знизились також і витрати цукру у виробництві.

Порівняння показників по окремих підприємствах дає можливість встановити значні відхилення в роботі окремих заводів.

Таблиця 3

Основні техніко-економічні показники на заводах Харківського цукробурякотресту

Заводи	В % до ваги перероблених буряків								Витрати робочої сили на 1000 цн буряків в люд./днях	
	Вихід цукру		Витрати цукру у виробництві		Кількість цукру в патоці		Витрати умовного палива			
	План	Звіт	План	Звіт	План	Звіт	План	Звіт	План	Звіт
Ананівський . .	13,73	14,91	0,94	1,02	2,31	2,47	8,5	8,5	38,8	36,5
Конгресівський .	13,75	14,91	0,94	1,02	2,31	2,47	8,5	8,5	38,8	36,5
Куп'янський . . .	13,12	13,40	1,01	0,98	2,68	2,83	9,8	9,66	20,2	20,5
Ленінський	13,66	13,58	0,99	0,92	2,59	2,69	9,81	10,65	28,9	36,9
Мурафський . . .	13,82	15,18	0,94	0,93	2,3	2,33	9,0	8,47	51,0	48,3
Ново-Іванівський	13,42	14,90	0,96	0,92	2,5	2,63	10,25	9,29	30,5	30,1
Пархомівський .	13,81	16,08	0,95	0,92	2,33	2,23	8,0	7,99	35,9	30,0
Первухінський .	13,58	15,03	0,96	0,93	2,5	2,39	8,12	7,98	36,7	34,0
Першо-Петровський	13,76	13,88	0,97	0,95	2,5	2,67	7,8	6,69	22,6	30,4
Савинський	13,74	13,22	1,01	1,01	2,52	3,33	9,0	11,3	24,78	31,3

При середньому виході цукру на підприємствах Харківського цукробурякотресту 14,08%, Пархомівський завод досяг 16,08%, Первухінський — 15,03% ваги перероблених цукрових буряків. В той же час на деяких підприємствах ці показники значно нижчі — на Савинському заводі — 13,22, на Куп'янському — 13,40%.

При середньому проценті втрат цукру у виробництві 0,95 заводи Пархомівський та Ново-Іванівський довели їх до 0,92%, знизивши втрати в порівнянні з плановими нормами. На Ананьївському і Конгресівському заводах втрати цукру у виробництві збільшились, перевищивши планові норми (1,02% ваги перероблених цукрових буряків).

Різні показники в окремих заводів і по кількості цукру в патоці. Якщо в середньому на підприємствах тресту кількість цукру в патоці становить 2,69%, Первухінський завод має тільки 2,39%, Пархомівський ще менше — 2,23%. В той же час на Куп'янському заводі кількість цукру в патоці — 2,83%, а на Савинському — 3,33%. Нижчі показники на окремих заводах є прямим наслідком серйозних хиб в організації виробництва і порушень технологічного режиму. Наприклад, значні втрати цукру у виробництві і кількість цукру в патоці на Ананьївському заводі обумовлені поганою якістю бурякової стружки, незадовільною роботою дифузії, поганим промиванням фільтраційного осадку тощо.

Особливо слід зупинитися на хобах в роботі Савинського цукрового заводу. Це нове потужне підприємство, озброєне сучасною, передовою технікою. Однак у перші два роки завод працював дуже погано. Повільно освоювалася встановлена виробнича потужність. В 1964 році середньодобова переробка буряків становила 15,6 тис. цн і була нижча за план на 1,4 тис. цн. Занижена продуктивність заводу пов'язана з вели-

кими витратами часу на освоєння устаткування та його налагодження, із значними простоями устаткування внаслідок організаційних і технічних неполадок. Тільки за період виробництва другого півріччя 1964 року завод мав 129 простоїв, які разом становлять 8,09 доби, або 7,22% тривалості сокодобування. В 1964 році досягти запланованої продуктивності було важко через те, що затримувалось введення в дію та освоєння жомосушки. Все це обумовило значні витрати у виробництві.

Тільки внаслідок простоїв завод у 1964 році недодав 13 228 центнерів цукру. Збільшення кількості цукру в патоці спричинило зниження виходу цукру більш ніж на 14 тисяч центнерів за рік.

Значний інтерес становить також аналіз витрат живої праці у виробництві.

Більшість заводів (Пархомівський, Первухінський, Ново-Іванівський та інші) добилися зниження витрат праці на одиницю продукції, а Савинський завод не виконав планових завдань по підвищенню продуктивності праці.

У світлі рішень вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС важливим економічним показником роботи є вихід продукції на один карбованець основних виробничих фондів.

В 1964 році на підприємствах Харківського тресту вихід продукції на один карбованець основних виробничих фондів в середньому становив 96 коп. і збільшився проти 1963 року на 34 коп., тобто на 54,8%.

Продукція, що припадає на один карбованець основних виробничих фондів (в карбованцях):

Заводи	1963 р.	1964 р.
Ананівський	0,87	1,1
Конгресівський	0,81	1,2
Куп'янський	0,72	1,02
Ленінський	0,46	0,7
Мурафський	0,41	1,04
Ново-Іванівський	1,12	1,64
Пархомівський	0,69	1,16
Первухінський	1,32	2,05
Першо-Петровський	0,65	1,1
Савинський	0,22	0,39

Таким чином, в 1964 році зйом продукції з одного карбованця основних виробничих фондів зріс не тільки в цілому по області, але і на всіх підприємствах цукрової промисловості.

Це в значній мірі пояснюється тим, що несприятливі погодні умови 1963 року позначилися на розмірах валового збору цукрових буряків та їх якості. В той же час збільшення зйому продукції на ряді підприємств є результатом поліпшення організації виробництва. Однак показники використання основних фондів на окремих підприємствах істотно відрізняються. Якщо на Первухінському заводі зйом продукції з одного карбованця основних виробничих фондів у 1964 році становив 2 крб. 05 коп., то на Савинському заводі він не перевищував 39 копійок.

Причина тут така сама — повільне освоєння потужностей, про що говорилося вище.

Різниця в ступені використання виробничих ресурсів позначається і на різні собівартості продукції — одному з важливих якісних показників, безпосередньо зв'язаних з рентабельністю роботи підприємства.

В 1964 році при середній собівартості одного центнера цукру-піску на підприємствах Харківської області 25 крб. 47 коп. кращих показників добилися заводи, які мають і вищі техніко-економічні показники роботи: Пархомівський — 23 крб. 40 коп., Ново-Іванівський — 23 крб. 41 коп. А на окремих підприємствах, де було допущено значні втрати, собівартість цукру набагато вища — на Савинському заводі — 30 крб. 90 коп., Конгресівському — 26 крб. 86 коп.

Таким чином, аналіз основних показників, які характеризують роботу цукрових заводів Харківської області, показує, що повне використання резервів, згідно з рішеннями вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, приведе вже в найближчі роки до збільшення виробництва і підвищення рівня його рентабельності.

ПЛАНУВАННЯ ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО МАШИНОБУДІВНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Л. М. Катников, Д. І. Ковальов

Існуюча практика планування і обліку заходів технічного розвитку на машинобудівних заводах має багато хиб. Істотним недоліком є те, що в планах і звітах технічного розвитку та в планах організаційно-технічних заходів найчастіше відсутні правильні розрахунки впливу механізації, автоматизації і нової технології на зростання продуктивності праці, випуск продукції, зниження її собівартості, зростання рентабельності та інші показники роботи підприємства. Все це призводить до грубих помилок у планах заводів, недооцінювання ефективності технічного прогресу, впровадження неефективних заходів, непогодження планів нової техніки з іншими розділами і показниками заводських перспективних і річних планів підприємств.

Складається враження, що різні технічні удосконалення є самоціллю безвідносно до показників роботи підприємств, бо в планах організаційно-технічних заходів у більшості випадків немає будь-якого економічного змісту. Є численний їх перелік, але ні з якого документу плану не можна бачити, що дає кожний окремих захід і всі заходи в цілому для збільшення продуктивності праці, зростання обсягу виробництва, зниження собівартості та поліпшення рентабельності і інших показників цеху або заводу. Навіть тоді, коли наводиться умовно-річний економічний ефект та кількість умовно вивільнених робітників, не можна визначити вплив технічних факторів на якісні показники і погодити їх з відповідними розділами техпромфінплану.

В існуючій економічній літературі немає конкретних рекомендацій щодо планування та класифікації заходів технічного розвитку. На деяких підприємствах заходи технічного розвитку групують за предметним змістом, тобто комплексно по головних напрямках технічного розвитку, на інших — за економічним змістом.

Єдиним можливим засобом планування впливу механізації, автоматизації, впровадження нової технології, нових методів організації виробництва на приріст продуктивності праці та інші економічні показники заводу є побудова планів і звітів технічного розвитку та організаційно-технічних заходів по економічних показниках, які містяться у відповідних розділах техпромфінплану.

Отже, планування та облік впливу нової техніки на показники роботи підприємства зводяться до визначення та забезпечення необхідних показників економічної ефективності виробництва і повинні здійснюватись на базі удосконалювання встановлених форм і методів планування нової техніки без збільшування і без того громіздкої планово-звітної документації.

Розв'язуючи проблему технічного переозброєння виробництва та досягнення більш значної продуктивності праці, насамперед треба подбати про перспективний план технічного розвитку підприємства, який повинен складатися на п'ятирічний строк. В цьому плані показуються: проектно-конструкторські роботи по удосконаленню вироблюваної або освоєнню нової продукції, спеціалізація, реконструкція та технічне переозброєння заводу і цехів, замовлення на удосконалювання діючих і впровадження нових, ефективніших технологічних процесів, здійснення комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів і проведення інших технічних заходів з необхідними розрахунками та обґрунтуванням.

У перспективних планах показуються також заходи до укрупнення експериментальної та конструкторської бази, заводських лабораторій та інше. При їх розробці слід зважити на головні напрямки розвитку та впровадження нової техніки, а також рекомендації міністерств та відомств.

Перспективний план технічного розвитку бажано складати за формою 1.

Форма 1

ПЕРСПЕКТИВНИЙ ПЛАН

технічного розвитку _____ заводу

на 19 — 19 роки

Цех, дільниця впровадження заходу	Група та зміст заходу, етапи його впровадження	Виконавці	Строки початку, закінчення робіт (квартал і рік)	Джерела фінансування та сума витрат на впровадження заходу	Річний економічний ефект в тис. крб.	Строк окупності витрат	Рентабельність капітальних вкладень	Примітка

На основі перспективного плану технічного розвитку підприємства складається річний план організаційно-технічних заходів, оргтехплан, що є складовою частиною техпромфінплану заводу. В оргтехплані уточнюються завдання в галузі науково-технічного прогресу на поточний рік, визначається вплив накреслених заходів на збільшення виробничої потужності, приріст продуктивності праці, зниження собівартості, зростання рентабельності та інші показники підприємства.

Обмеження планових показників, які у відповідності з рішенням вересневого (1965) Пленуму ЦК КПРС, затверджуються в централізо-

ваному порядку, ні в якому разі не знижує значення показників росту продуктивності праці, кількості працівників та середньої заробітної плати. Ці показники, як і раніш, залишаються необхідними елементами техпромфінплану підприємства, і їх слід тепер розробляти особливо ретельно.

В оргтехплан повинні включатись всі заходи, що впливають на економічні показники роботи підприємства: з перспективного плану технічного розвитку, плану раціоналізації та винахідництва, по лінії бюро раціоналізації та винахідництва, плану поліпшення якості продукції; заходи, накреслені цехами, відділами, службами; пропозиції трудящих, спрямовані на поліпшення роботи, а також найновіші відомості з практики інших підприємств або літературних джерел, патентних картотек та ін.

Зараз на великих підприємствах розробляються три планових документи: перспективний та річний плани технічного розвитку і план організаційно-технічних заходів. У цих планах нерідко дублюються ті самі заходи. Було б доцільним замість згаданих трьох видів планів скласти тільки два: перспективний план технічного розвитку на п'ятирічний період з розподілом по роках та річний план організаційно-технічних заходів.

У план організаційно-технічних заходів треба включити всі заходи перспективного плану, які дають економічний ефект в поточному році. Тому необхідність складання річного плану технічного розвитку відповідає.

До затвердження державних завдань з основних показників (обсяг реалізації продукції, основна номенклатура продукції, фонд заробітної плати, сума прибутку і рентабельність) план організаційно-технічних заходів розробляють, виходячи з проекту плану на наступний рік. У період складання техпромфінплану розроблений проект плану організаційно-технічних заходів уточнюється, доповнюється і погоджується з плановими завданнями по обсягу реалізації продукції, рентабельності та інших показниках.

Організаційно-технічні заходи діляться на загальнозаводські та цехові. До загальнозаводських належать основні заходи, спрямовані на виконання контрольних завдань главку та міністерства, а також заходи, в реалізації яких беруть участь декілька цехів (служб) заводу і які в зв'язку з цим повинні контролюватися заводоуправлінням. До цехових належать заходи, що розробляються та реалізуються силами даного цеху.

Збирати пропозиції та розробляти організаційно-технічні заходи слід систематично, протягом року з тим, щоб до моменту складання плану був нагромаджений портфель заходів.

Завдання цехам, відділам та службам заводу щодо зниження трудомісткості, собівартості та інших показників розробляються відповідними відділами заводоуправління і через планово-економічний відділ доводяться до цехів і служб. Завдання щодо економії матеріальних і трудових ресурсів затверджуються директором заводу.

Для забезпечення завдань кожний цех і відділ розробляють заходи з наведенням економії від їх впровадження. Якщо при розробці плану організаційно-технічних заходів цехом чи відділом заданого ліміту не забезпечено, то треба відповідно розробити ще ряд додаткових заходів. Особливу увагу слід звернути на розробку і обґрунтування заходів, спрямованих на поліпшення якості, надійності та довговічності виробів. План поліпшення якості і надійності виробів та збільшення гарантій-

них строків є невід'ємною частиною плану організаційно-технічних заходів.

Розрахунки економічної ефективності заходів виконуються економістами тих цехів, де впроваджуються заходи. Всі розрахунки по загально-заводських, а також по найважливіших цехових заходах, спрямованих на поліпшення якості, перевіряються планово-економічним відділом.

Заходи, які потребують капіталовкладень, включаються в окремий список, що передається у планово-економічний відділ і відділ капітального будівництва для погодження і вирішення питання про джерела фінансування (фонд розвитку підприємства, позика держбанку, амортизаційні відрахування, інші джерела). Після погодження вони включаються до відповідного розділу плану організаційно-технічних заходів.

Проект цехового плану організаційно-технічних заходів разом з пояснювальною запискою і розрахунками економічної ефективності передається до відповідних служб заводу та ПЕВ для висновків. Проект оргтехплану цеху складається за формою заводського оргтехплану, без наведення джерела фінансування витрат. Потім він розглядається загальнозаводською комісією, передається на затвердження головному інженерові. Після затвердження цехових оргтехпланів складається зведений план організаційно-технічних заходів заводу (форма 2), в який включаються всі загальнозаводські заходи, згруповані по розділах згідно з запропонованою класифікацією.

Щоб забезпечити виконання оргтехплану, треба виявити обсяг і характер підготовчих робіт, необхідних для реалізації заходів, а також потребу в матеріальних та трудових ресурсах.

У зв'язку з цим всі загальнозаводські заходи, для здійснення яких потрібне спеціальне оснащення, обладнання засобами автоматизації та інше, слід враховувати, складаючи плани роботи відповідних цехів, що виготовляють цю продукцію, плани матеріально-технічного забезпечення і визначення додаткових виробничих потужностей цехів-виконавців. При необхідності треба розробити додаткові заходи ліквідації «вузких місць» у цих цехах. До моменту затвердження оргтехплану всі загальнозаводські заходи слід закріпити за цехами-виконавцями і обґрунтувати матеріальними та трудовими ресурсами.

План організаційно-технічних заходів заводу розглядається на засіданні техніко-економічної ради заводу, затверджується директором (головним інженером) та виноситься на розгляд виробничо-технічної конференції заводу.

Практично робота по складанню плану організаційно-технічних заходів здійснюється загальнозаводською комісією під керівництвом головного інженера, та цеховими комісіями, очолюваними начальниками цехів. До складу загальнозаводської комісії входять: головний інженер, головні спеціалісти і начальники відділів заводоуправління, представники громадських організацій, раціоналізатори та передовики підприємства.

Організуючим та методичним центром розробки плану повинен бути той самий орган, який організує розробку техпромфінплану. Таким органом на заводі є плановий відділ.

Планово-економічний (планово-виробничий) відділ за безпосередньою участю партійної та профспілкової організації провадить попередній розгляд та обговорення плану організаційно-технічних заходів на постійних виробничих нарадах в цехах та відділах заводоуправління, перевіряє розрахунки економічної ефективності і необхідні витрати по кожному заходу, оцінює результати цехових оргтехпланів з погляду

III. Підвищення рівня організації основного виробництва:

1/ _____

IV. Поліпшення якості продукції

1/ _____

V. Стандартизація, нормалізація типизація, уніфікація:

1/ _____

VI. _____

1/ _____

Б. Допоміжне виробництво і обслуговування:

1/ _____

2/ _____

і т. ін. _____

В. Управління:

1/ _____

2/ _____

і т. ін. _____

Разом:

забезпечення ними запланованих техніко-економічних показників, групує заходи та погоджує загальнозаводський кошторис виробництва з підсумками ефективності заходів та необхідними для їх проведення витратами. Аналогічна робота провадиться у кожному цеху.

Такий порядок розгляду і затвердження планів організаційно-технічних заходів дає можливість скласти реальний план та запобігти частим замінам одних заходів іншими в плановому періоді.

Робота по складанню плану організаційно-технічних заходів не обмежується зведенням намічених заходів у відповідний плановий документ. Це необхідний, але не основний етап роботи. Головне — це організація систематичного виявлення, розробка та впровадження, всебічне комплексне цілеспрямоване вивчення організаційно-технічних заходів.

У перспективному плані технічного розвитку, де відображаються найважливіші проблеми, на виконання яких слід сконцентрувати сили і ресурси, всі заходи на першому етапі розробки групуються (класифікуються) комплексно, тобто за предметним змістом, з обов'язковим визначенням річного економічного ефекту від їх впровадження.

На другому етапі, при визначенні впливу організаційно-технічних заходів на економічні показники роботи підприємства (цеху), ці заходи слід додатково згрупувати відповідно до окремих розділів техпромфінплану, тобто за економічною ознакою, з виділенням заходів по збільшенню продуктивності праці, випуску і реалізації продукції, приросту виробничих потужностей, економії засобів праці, зниженню собівартості і зростанню рентабельності виробництва.

При такому способі класифікації той самий захід, якщо його вплив різноманітний, повинен бути включений до кількох розрахункових таблиць, відповідно до розділів техпромфінплану. В цьому випадку в кожній розрахунковій таблиці ефективність заходів повинна бути відображена в тих показниках і тільки в тій частині, яка відповідає даному розділу.

Тільки при такому групуванні заходів, що стосуються нової техніки, можна з достовірним рівнем точності врахувати їх вплив на приріст продуктивності праці, зниження собівартості продукції, зростання рентабельності та інші показники роботи підприємства.

Запропонований порядок розробки і складання планів технічного розвитку сприятиме поліпшенню економічних показників роботи підприємства і зростанню його рентабельності.

ДО ПИТАННЯ ПРО АНАЛІЗ ВИКОНАННЯ ПЛАНУ МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНОГО ПОСТАЧАННЯ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Л. О. Буренкова

Матеріально-технічне постачання (МТП) — одна з найважливіших умов успішного виконання Директив ХХІІІ з'їзду КПРС по розвитку народного господарства нашої країни, систематичному розширенню і вдосконаленню соціалістичного виробництва. МТП охоплює сферу розподілу й обігу засобів виробництва і є органічною складовою частиною державного планового керівництва народним господарством. Завдання діяльності органів МТП заводу полягають: 1) у своєчасному і комплектному постачанні народного господарства засобами виробництва; 2) забезпеченні раціонального використання матеріальних ресурсів; 3) поліпшенні госпрозрахункових показників.

Організація МТП спрямована на повне забезпечення передбаченої планом програми виробництва й будівництва при економічному і раціональному використанні всіх матеріальних ресурсів. Затримка з надходженням сировини й матеріалів, нерівномірність у їх постачанні неминує викликає перебої у виробничому процесі. Безперебійне постачання підприємств є не тільки передумовою здійснення самого виробничого процесу, а й однією з найважливіших умов ритмічної роботи.

Правильна організація МТП сприяє виконанню підприємствами плану як за загальним обсягом виробництва, так і за асортиментом та номенклатурою, підвищенню технічного рівня виробництва та продуктивності праці, поліпшує використання обладнання, впливає на фінансово-економічне становище виробництва, на економію матеріалів та роботу транспорту.

Багато уваги приділяють удосконаленню планування матеріально-технічного постачання на Харківському електромеханічному заводі (ХЕМЗ) — одному з найбільших підприємств електротехнічної промисловості країни.

Виготовлення електромашин та апаратів потребує значної кількості різноманітних матеріалів. У номенклатурі матеріалів, що споживаються заводом, є кошовні чорні й кольорові метали, ізоляційні матеріали та кабельна продукція. Одним з основних питань матеріально-технічного постачання на ХЕМЗі є відшукування резервів економного використання цих матеріалів та поліпшення організації їх постачання.

Складність організації постачання на заводі можна схарактеризувати такими даними: номенклатура виробів, які випускає завод, нараховує понад 10 000 найменувань. За останні роки обсяг валової продукції ХЕМЗу збільшився порівняно з 1944 р. більш як у 20 раз.

За минуле семиріччя (1958—1965 рр.) виробнича програма заводу збільшилася в 1,9 рази, а по деяких видах продукції — в 2,2 рази. Обсяг валової продукції збільшився на 80%, продуктивність праці — на 45—50%, собівартість продукції знизилась на 16%. Однією з важливіших передумов указаних успіхів є виконання плану зменшення норм витрат матеріалів.

По найважливіших видах продукції випуск їх у порівнянні з 1958 р. збільшився: великих машин — у 2 рази, електродвигунів потужністю до 100 квт — у 5 раз, магнітних станцій — у 4 рази, апаратів установочних — у 0,5 рази, контакторів — у 0,5 рази. Для виготовлення цієї продукції використовуються понад 4500 назв різних матеріалів: чорних металів — 1400; кольорового прокату і сировини — 850; кабельних виробів — 600; ізоматеріалів — 500; хімікатів — 450; лісоматеріалів та будівельних матеріалів — 130; паливо-мастильних матеріалів — 70 та ін. Усі ці матеріали заводу постачають 250 поставщиків, з них 24 заводи-поставщики відправляють кабельні вироби.

Одним з найважливіших заходів успішного розв'язання виробничих завдань є всебічне поліпшення матеріально-технічного постачання заводу та раціональне кооперування з іншими підприємствами країни.

Для чіткої роботи підприємства організація систематичного аналізу виконання плану МТП має велике значення. Виконання й перевиконання плану МТП зовсім не означає, що на підприємстві розкрито й використано всі резерви.

При аналізі слід урахувати, що МТП нерозривно пов'язане з виробничою діяльністю підприємства, залежить від неї і в той же час впливає на виконання виробничого плану випуску продукції та на інші найважливіші показники роботи підприємства.

Основним методом аналізу є порівняння звітних показників з плановими показниками минулих періодів. Аналіз слід провадити не тільки за місяць, квартал, рік, а й за кожний робочий день.

Аналіз виконання плану постачання треба починати з перевірки обґрунтованості розрахунків потреб у матеріалах, норм запасів та залишків матеріалів на початок планового року. Шляхом аналізу треба виявити, наскільки раціонально організований процес МТП на заводі, визначити вплив організації постачання на виконання виробничої програми та встановити наявність внутрішньозаводських резервів.

У процесі аналізу повинні бути виявлені недоліки в організації МТП і розроблені конкретні заходи щодо їх ліквідації. Для забезпечення нормальної роботи заводу, з точки зору своєчасного й безперебійного постачання його основними та допоміжними матеріалами, треба складати «Відомості забезпечення» ресурсами по кожній групі матеріалів за класифікацією. Такі відомості повинні складатися на початку планованого періоду, тобто коли точно відомі залишки матеріалів за переписом, а також виділені фонди.

Потребу в матеріалах треба встановити правильно, бо неточність позбавить підприємство можливості працювати ритмічно. Неточність у визначенні потреби дуже часто буває тому, що виробничу програму складають, а потім протягом тривалого часу до настання періоду, який планується (травень—грудень), до неї вносять ряд змін. Так, у практиці забезпечення заводу необхідними матеріалами мав місце випадок, коли заводіві за планом 1964 р. раднаргосп не додав 1365 т трансформаторної сталі при загальній потребі в ній 4176 т на рік. Це сталося тому, що Держплан СРСР при підрахунку трансформаторної сталі на великі машини керувався проектом плану випуску великих машин, який пізніше, тобто в листопаді, був змінений. Через це при розробці кон-

кретних заводських замовлень по кожному типу машин потреба в сталі значно зросла. Але ресурси розподіляються у строгій відповідності з початковим балансом МТП, тому протягом наступного часу майже неможливо одержати додаткові фонди, хоч всім зрозуміла потреба в них. Таке становище із забезпеченням трансформаторною сталлю приводить до зриву плану випуску великих машин і тільки в окремих випадках, де це можливо, дозволяється замінити її на динамну сталь. Це свідчить про неправильне планування потреб підприємства.

Хибою у системі планування МТП є сам метод визначення початкової потреби. Працівники бюро нормування відділу головного технолога у Держплані встановлюють потребу в матеріалах у травні—червні, виходячи з середніх норм витрати за попередній період, виведених не з фактичної витрати на одиницю виробу, а з теоретичних даних, дуже далеких від фактичних.

Потреба на рік, який планується, складається з потреби на товарний випуск, експлуатаційних потреб і перехідного запасу. На товарний випуск потребу обчислюють на підставі програми й норм витрати, експлуатаційні потреби визначають, також виходячи із затверджених норм у системі планово-попереджувальних ремонтів та створення нестандартного обладнання, перехідний запас майже по всіх матеріалах встановлюється як 30-денна потреба, виходячи з річної потреби (або ж річну потребу ділять на 12). По окремих матеріалах перехідний запас встановлюється диференційовано: по кабельних výroбах його визначено в 20 днів, по мідному прокату — 18 днів, по цинку — 6 днів і т. д.

Результати зіставлення виділених фондів з фондом, який завод потребує, характеризують забезпеченість заводу всіма необхідними матеріалами. Після складання відомості та ретельного її вивчення відбираються такі матеріали, потреба в яких не задоволена повністю фондами. Таким чином з'являється відомість «товарів, яких не вистачає». Над цією відомістю треба оперативно працювати керівникам оперативних груп спільно з плановими бюро. У залежності від їхньої роботи розв'язуватимуться питання відшукування матеріалів, яких не вистачає, що, зрештою, створить нормальні умови роботи заводу.

Завершальною характеристикою повного забезпечення матеріальними ресурсами виробництва є процентне вираження цього забезпечення і складу реалізації матеріальних ресурсів на заводі. Ці показники дають загальну оцінку виконання плану МТП ХЕМЗу. Тому аналіз виконання плану МТП провадиться також і по поставщиках. Це дає можливість працівникам відділу МТП контролювати своєчасність, рівномірність постачання матеріалів, як основних факторів виконання плану МТП.

Кабельні вироби, наприклад, ХЕМЗ одержує від 24 заводів-поставщиків з усіх кінців Радянського Союзу («Південкабель» у Харкові, «Москабель», «Кавказкабель», «Литовкабель» та ін.), що, безумовно, утруднює роботу відділу матеріально-технічного постачання (ВМТП) і свідчить про необхідність аналізу виконання плану поставщиками.

У зв'язку з тим, що багато підприємств-поставщиків не виконують договірних зобов'язань, працівникам ВМТП слід більше працювати з ними. Так, завод мав одержати у 1963 р. провід марки ПБД від таких поставщиків: «Південкабель» — 69,0 т, «Єреванкабель» — 21,0 т, «Куйбишевкабель» — 3,5 т, «Москабель» — 15,0 т, усього 108,5 т. Фактично було одержано 102,0 т. Недопоставили: «Москабель» — 0,5 т, «Південкабель» — 6,0 т, що негативно позначилося на виконанні плану випуску продукції певної номенклатури.

Щоб не порушувати ритмічності роботи, треба систематично стежити за своєчасністю постачання матеріалів, передбачених планом, бо неритмічність у роботі призводить до нераціонального використання обладнання (на початку місяця воно простоє, а в кінці при посиленних темпах машини працюють вдень і вночі, без додержання правил і норм експлуатації). У результаті обладнання передчасно виходить з ладу, зриваються строки постачання продукції. За невиконання плану поставок завод сплачує штрафи, що позначається на собівартості продукції. Порушення ритмічності викликає перевитрату фонду заробітної плати, а це знову приводить до підвищення собівартості.

Забезпечуючи виробництво сировиною, матеріалами, паливом, органи постачання не можуть бути байдужі до того, як споживаються ці матеріальні ресурси. Економія їх є фактором збільшення масштабів виробництва при даних матеріальних ресурсах.

Так, на ХЕМЗі в середньому на виготовлення однієї великої машини витрачається 16 тис. кг гарячого прокату. При річній програмі 1000 великих машин загальна потреба складатиме 16 тис. т, економія витрати гарячого прокату в 2% на кожній машині дає можливість виготовити додатково 25 машин, тобто на 2,5% більше. Зменшення норм на 2% дає різницю в 320 кг металу на кожній машині. Економія матеріалів спонукає до вдосконалення технології виробництва і запровадження нової техніки.

Економія у використанні матеріалів сприяє поліпшенню використання виробничих потужностей. Одним з основних напрямків економії матеріалів у промисловості є максимальне наближення розмірів і форм заготовок до розмірів і форм готової деталі. Це не тільки скорочує втрати матеріалів при остаточній обробці заготовки, але й значно підвищує продуктивність обладнання. Економія у витрачанні матеріальних ресурсів є одним з основних факторів зниження собівартості продукції та поліпшення фінансового становища заводу. Тому промислові підприємства, в тому числі ХЕМЗ, повинні вести облік фактичного витрачання матеріалів на одиницю виробу.

Однак на ХЕМЗі у зв'язку з великою номенклатурою й асортиментом виробів, що випускаються (4200 основних типів і близько 120 000 виконань), немає можливості здійснити розрахунок фактичної витрати матеріалу на кожний вид виробів. Хоч на заводі немає належного обліку фактичної витрати матеріалу на одиницю виробів, але за існуючою системою звітності цехів про використані матеріали можна встановити, яким чином витрачаються матеріали в цілому на продукцію, що випускається, і навіть (з деякою неточністю) — на одиницю продукції.

Для цього на заводі встановлено методику витрати матеріалу. У плановому бюро ВМТП щоквартально всі цехи заводу подають звіт про використання матеріалів у виробництві (форма 7426). На підставі цих звітів складається «Зведений результативний баланс фактично витраченого матеріалу за звітний період». У балансі беруть участь всі цехи, які витрачають матеріал, що підлягає звітності.

Велике значення має правильне дотримання норм виробничих запасів. Величина виробничого запасу кожного конкретного матеріалу повинна бути строго визначена. Завищені, наднормативні запаси негативно впливають на роботу підприємства: уповільнюється оборотність оборотних коштів, зменшуються матеріальні ресурси, що знижує темпи розширеного соціалістичного відтворення. У той же час запасів повинно бути достатньо для забезпечення безперервності виробничого процесу, ритмічної роботи підприємства. Відсутність запасів окремих видів матеріалів — одна з основних причин нерівномірного випуску продук-

ції, яка приводить до простоїв, зниження продуктивності праці, змушує замінити відсутні матеріали наявними в даний момент. Так, апаратні котушки КТ-34-35-5050, реле 70—100—560—2161—5400 в цеху АНЦ намотують проводом марки ПБД. Якщо котушки намотувати проводом марки ПЕЛБО, то підвищується вологостійкість і збільшується пробивна напруга міжвиткової та міжшаруватої ізоляції котушок, зменшуються їх розміри, що призводить до кращої тепловіддачі і зниження нагрівання. Одночасно зменшується вартість проводу.

Нижче наводимо розрахунок економії при заміні проводу ПБД на провід ПЕЛБО на заводі за рік.

Т а б л и ц я

Діаметр про- воду, мм	Витрата ПБД за рік, кг	Сума вартості ПБД, крб.	Сума вартості ПЕЛБО, крб.	Економія, крб.
0,86	307	434,73	390,92	43,81
1,00	15044	16891,93	13044,00	3847,92
1,08	702	814,32	765,18	49,14
1,16	142	157,62	150,52	7,10
1,25	774	828,18	797,22	30,96
1,35	40076	4166,24	4086,12	80,12
1,45	17120	17633,60	17291,20	342,40
Разом . . .				4401,05

Економія за рік становила 4401 крб. 05 коп.

Цей приклад переконливо показує, як внаслідок правильного і своєчасного постачання та ретельного аналізу планів МПТ можуть бути приведені в дію великі внутрішньовиробничі резерви. Удосконалення цього аналізу на підприємствах сприятиме розробці і запровадженню заходів для поліпшення матеріально-технічного постачання.

**СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ТА КОНЦЕНТРАЦІЯ КОЛГОСПНОГО
ВИРОБНИЦТВА — ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ
ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ І ЗБІЛЬШЕННЯ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

Ю. І. Терехов, П. І. Пономаренко

Здійснення прийнятої березневим (1965 р.) Пленумом ЦК КПРС науково обгрунтованої програми дальшого збільшення сільськогосподарського виробництва є необхідною умовою зміцнення економіки, піднесення добробуту радянського народу.

У Директивах XXIII з'їзду КПРС на нову п'ятирічку, що є значним кроком у рухові нашого суспільства шляхом комуністичного будівництва, вказано на необхідність забезпечити високі сталі темпи розвитку сільського господарства. В галузі сільськогосподарського виробництва головним завданням в новій п'ятирічці є значне збільшення виробництва продуктів землеробства і тваринництва. Середьорічний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції передбачається збільшити в 1966—1970 роках на 25% порівняно з середньорічним обсягом виробництва цієї продукції в минулому п'ятиріччі. Основна увага при цьому звертається на розв'язання двох взаємозв'язаних завдань — збільшення виробництва зерна і продуктів тваринництва¹.

Розв'язання цих завдань потребує всебічного зростання продуктивності праці в усіх галузях народного господарства, бо для побудови комунізму треба створити матеріальну базу, а створити її можна тільки різко підвищивши продуктивність праці, яка є основним джерелом збільшення виробництва продукції. Тому в Директивах передбачено «на основі зростання технічної озброєності сільського господарства, його інтенсифікації, кращої організації праці і підвищення матеріальної заінтересованості трудівників сільського господарства передбачити зростання продуктивності праці в радгоспах і колгоспах за п'ятиріччя на 40—45 процентів»².

Накреслене партією швидке піднесення продуктивності праці в сільському господарстві порівняно з промисловістю підкреслює справедливість тверджень К. Маркса про те, що «на певному ступені розвитку... продуктивність землеробства повинна збільшуватись відносно швидше, ніж продуктивність промисловості»³.

Однією з важливіших умов різкого піднесення продуктивності праці в сільському господарстві є спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва.

¹ Див. Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки. «Радянська Україна», 10 квітня 1966 року.

² Там же.

³ К. Маркс. Теорія додаткової вартості. «Капітал», т. IV, ч. II, Держполітвидав УРСР, Київ, 1960, стор. 104.

Виробничі сили суспільства і спеціалізація виробництва органічно доповнюють одна одну, оскільки розвиток виробничих сил приводить до поглиблення спеціалізації, а остання, в свою чергу, сприяє розвитку виробничих сил країни.

Перебуваючи у постійному русі та розвитку, спеціалізація, указував В. І. Ленін, «...по самій суті своїй, безконечна — цілком так само, як і розвиток техніки. Для того, щоб підвищилась продуктивність людської праці, спрямованої, наприклад, на виготовлення будь-якої частинки всього продукту, треба, щоб виробництво цієї частинки спеціалізувалось, стало окремим виробництвом, що має справу з масовим продуктом і тому допускає (і викликає) застосування машин і т. ін.»¹.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва є однією з форм суспільного розподілу праці, визначає виробничу спрямованість сільськогосподарського підприємства (колгоспу чи радгоспу) або всього сільського господарства району, області, краю, республіки.

В умовах соціалістичного способу виробництва, який має плановий характер, спеціалізація сільського господарства — об'єктивна необхідність. Мета її — максимальне забезпечення трудящих продовольчими товарами, а промисловості — сировиною.

Принцип планомірного розміщення суспільного виробництва усуває шаблонний розвиток сільськогосподарського підприємства (колгоспу, радгоспу) за принципом «всього потрошку» і потребує повного використання природних та економічних можливостей на основі спеціалізації виробництва.

Практичною діяльністю колгоспів і радгоспів останніх років безперечно доведено, що збільшення виробництва сільськогосподарських продуктів можливе тільки шляхом підвищення рівня суспільного розподілу праці, тобто через спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, його інтенсифікацію та концентрацію.

Тому в колгоспах і радгоспах України багато робиться для поліпшення спеціалізації сільського господарства. Як відзначалося на XXIII з'їзді Комуністичної партії України, близько 800 колгоспів займаються відгодівлею худоби. На виробництві молока і м'яса спеціалізовано 493 радгоспи, на вирощуванні овочів і картоплі — 223, яєць і пташиного м'яса — 139 радгоспів. У Черкаській області колгоспи, спеціалізовані на виробництві свинини і яловичини, складають 6,5% від загальної кількості господарств. Торік вони реалізували майже третину всього проданого колгоспами м'яса. Собівартість центнера приросту свинини становить у них 66 крб. 65 коп. проти 105 крб. 83 коп. в колгоспах області.

Високу економічну ефективність дає спеціалізація і в птахівництві. Птахофабрика «Южная» Кримської області в 1965 р. виробила 48 млн. штук яєць, тоді як всі колгоспи області — 41 млн. штук, витративши на їх виробництво в два рази більше кормів і в 5 раз більше праці.

Спеціалізовані овочеві та овочево-молочні радгоспи здають державі близько половини овочів, що заготовляються в республіці. До створення спеціалізованих радгоспів у Київ завозилась 91 тис. тонн овочів, які вирощували майже всі господарства Київщини і навіть колгоспи та радгоспи сусідніх областей. Тепер тільки 62 радгоспи здають в торговельну мережу столиці понад 160 тис. тонн овочів, повністю задовольняючи потреби міста². Ці факти переконливо свідчать про переваги

¹ В. І. Ленін. Твори, вид. 4, т. 1, стор. 82.

² Звіт Центрального Комітету КП України XXIII з'їздові Комуністичної партії України. Доповідь Першого секретаря ЦК КП України П. Ю. Шелеста 15 березня 1966 року. «Соціалістична Харківщина», 16 березня 1966 року.

спеціалізованих господарств. Враховуючи це, на з'їзді КП України вказано, що «необхідно і далі вдосконалювати спеціалізацію і забезпечити на цій основі дальше збільшення виробництва важливіших продуктів харчування»¹.

Тому спеціалізацію сільського господарства треба розглядати як складову частину загального завдання комплексного розміщення виробничих сил нашої країни, що відповідає вимогам основного економічного закону соціалізму і закону планомірного пропорційного розвитку народного господарства. Спеціалізація сільськогосподарського виробництва — це не одноактний процес, після встановлення якого настає щось незмінне, застигле. Це процес розвитку. З технічним прогресом та розвитком виробничих сил країни, удосконаленням галузевого й територіального розподілу праці удосконалюватиметься і структура сільськогосподарського виробництва, тобто відбуватиметься перехід одного типу спеціалізації до іншого, найбільш досконалого, який відповідатиме вимогам часу.

Спеціалізація і концентрація тісно зв'язані. Спеціалізація приводить до концентрації виробництва, до його розширення. Це економічно вигідно, бо дозволяє застосовувати досконаліші машини, що сприяє підвищенню продуктивності праці та зниженню собівартості сільськогосподарської продукції.

Спеціалізація та концентрація сільськогосподарського виробництва, забезпечуючи збільшення розмірів господарства, дає змогу підвищувати рівень організації праці, ширше використовувати досягнення науки та передового досвіду.

Разом з тим спеціалізація сільськогосподарського виробництва відрізняється від спеціалізації промисловості. Спеціалізація в сільському господарстві не розпадається на повністю відокремлені галузі, а тільки зосереджується на виробництві в одному випадку однієї, в другому — другої товарної продукції, причому інші галузі пристосовуються до виробництва головного продукту.

Це треба враховувати при розробці питань спеціалізації сільськогосподарського виробництва, оскільки з розвитком господарства та поглибленням спеціалізації від раціонального об'єднання галузей залежатиме той економічний ефект, заради якого спеціалізація здійснюється.

У зв'язку з спеціалізацією та концентрацією сільськогосподарського виробництва великого значення набувають питання його інтенсифікації — генерального напрямку збільшення виробництва сільськогосподарської продукції, зростання продуктивності праці, розширення відтворення та поглиблення спеціалізації сільського господарства.

Спеціалізоване інтенсивне сільськогосподарське виробництво у поєднанні з режимом економії забезпечує максимальний вихід сільськогосподарської продукції з одиниці земельної площі при мінімальних затратах праці й коштів на її виробництво.

У зв'язку з цим в Директивах XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки вказано на необхідність «в інтересах найбільш ефективного використання землі, капітальних вкладень, техніки, а також трудових ресурсів проводити спеціалізацію колгоспів і радгоспів, підвищувати їх товарність, забезпечувати правильне поєднання галузей. Здійснити розробку в колгоспах і радгоспах планів їх організаційно-господарської будови; там,

¹ Звіт Центрального Комітету КП України XXIII з'їздові Комуністичної партії України. Доповідь Першого секретаря ЦК КП України П. Ю. Шелеста 15 березня 1966 року. «Соціалістична Харківщина», 16 березня 1966 року.

де це необхідно, привести у відповідність з місцевими природно-економічними умовами розміри господарств та їх спеціалізацію»¹.

Іntenсивно, рентабельно вести господарство можна за наявності раціонального поєднання провідних та додаткових галузей, для чого треба заздалегідь вирішити, яку сільськогосподарську продукцію і в якій кількості в певних природних та економічних умовах доцільніше, найкраще виробляти. Отже, щоб стати на правильний шлях спеціалізації, треба здійснити порівняльну оцінку сільськогосподарських культур і галузей у колгоспі.

За кілька років треба проаналізувати урожайність сільськогосподарських культур і структуру посівних площ, визначивши їх економічну ефективність. Проте це не означає, що треба робити висновки, тільки виходячи з досягнутого рівня врожайності. Необхідно аналізувати з розрахунком на перспективу.

Спеціалізація сільськогосподарського виробництва — процес складний і багатогранний.

Оскільки після березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС визначено тверді, незмінні плани здачі сільськогосподарської продукції на ряд років, то колгосп, ураховуючи умови розширеного відтворення, може і повинен намітити плани розвитку всіх галузей не на рік, а на більш тривалу перспективу.

У процесі спеціалізації створюються необхідні умови для запровадження досягнень науки і передового досвіду, застосування методів більш інтенсивного, рентабельного ведення господарства.

Визначити, які з цих методів найбільш ефективні в умовах даного господарства, — значить розв'язати важливе економічне завдання: для чого треба мати в кожному колгоспі спеціаліста, який би безпосередньо займався питаннями аналізу та економічного обґрунтування здійснюваних господарських заходів.

Такий спеціаліст повинен мати спеціальні економічні знання в галузі сільськогосподарського виробництва, бути обізнаним у питаннях організації виробництва, знати динаміку розвитку спеціалізованого колгоспного виробництва з урахуванням кооперування як у самому районі, так і в області, знати перспективні плани господарства і кожної галузі зокрема.

Тепер кожний колгосп має підставу, визначивши свої економічні можливості, брати зобов'язання і виробляти для суспільства ту сільськогосподарську продукцію, яка найбільш вигідна в даних умовах, потребує менше затрат, має більший вихід з одиниці площі, ніж інша продукція.

Практика господарювання багатьох колгоспів свідчить, що в одних і тих самих умовах різні господарства дуже відрізняються одне від одного.

Якщо колгосп вирішив вирощувати велику рогату худобу і цьому сприяють природні та економічні умови, то темпи розвитку цієї галузі залежатимуть перш за все від наявності кормової бази, ефективності кормових культур.

Тому, на підставі науково обґрунтованого перспективного планового завдання держави і місцевих природних та економічних умов треба визначити обсяг валової продукції, поголів'я худоби за видами, її розміщення в господарстві, структуру посівних площ та ін., а головне —

¹ Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки. «Радянська Україна», 10 квітня 1966 року.

створити великі спеціалізовані ферми для утримання найбільшої кількості худоби.

Які кормові культури найбільш доцільні в умовах даного господарства для утримання великої рогатої худоби, треба визначити заздалегідь шляхом всебічного аналізу та оцінки, бо виробництво кормів мусить зростати швидше, ніж поголів'я худоби, і тут спеціалізація колгоспу полягатиме як у спеціалізації всього господарства, так і окремих його бригад та ланок, що забезпечують найкраще використання землі, основних засобів виробництва, наявної робочої сили.

Аналізуючи кормову базу господарства як основу розведення і утримання великої рогатої худоби, важливо враховувати не тільки природні луки й пасовиська, що дають найдешевші корми, але й ті високоврожайні культури (кукурудза, цукровий буряк та ін.), виробництво яких потребує певних затрат.

Для перших важливо розробити конкретні заходи по підвищенню їх урожайності, а для других — знизити трудові й матеріальні затрати на їх виробництво.

Таким чином, наявність сталої кормової бази дає змогу громадському господарству різко підняти розвиток тваринництва.

Як уже відзначалося, спеціалізація колгоспного виробництва безпосередньо зв'язана з його концентрацією, від якої значною мірою залежить продуктивність праці і вихід товарної продукції як головної, так і додаткових галузей.

Тому раціональне розміщення ферми, а також концентрація кормових та овочевих культур у спеціалізованих бригадах і ланках дає більший економічний ефект.

Так, у колгоспі ім. Кірова Золочівського району Харківської області, який вирощує велику рогату худобу і свиней, концентрації надається першочергове значення.

Підрахувавши можливості та економічну вигоду, яку дає спеціалізація і концентрація виробництва, велику рогату худобу в колгоспі, яку раніше розміщували в п'яти фермах, розташували в трьох. Корів з трьох приміщень перевели в два. Свиней тепер відгодовують на механізованій фермі.

Крім того, в колгоспі діють три комплексні бригади, які на 2749 гектарах ввели сівозмину і успішно обробляють ґрунт за допомогою вископродуктивної техніки, використовуючи досвід новаторів сільськогосподарського виробництва.

Про переваги концентрації у спеціалізованому колгоспі ім. Кірова можна судити за показниками, взятими за 1960 та 1963 рр., коли концентрація різко підвищилася:

Таблиця 1¹

Затрати праці на виробництво одиниці продукції та її собівартість

Продукція колгоспу	Затрати праці на 1 ц продукції, людино-днів		1963 р. в % до 1960 р.	Собівартість 1 ц продукції (1963 р.), крб.	
	1960 р.	1963 р.		в середньому по району	по колгоспу
Зернові	1,6	0,8	50	4,72	4,04
Кукурудза	0,8	0,5	62,5	4,11	2,69
Приріст великої рогатої худоби . . .	11,5	9,0	78,2	92,06	70,0
Приріст свиней . .	9,3	7,2	77,4	137,10	77,9

¹ Таблицю складено за річними звітами колгоспів.

З таблиці видно, що затрати праці на виробництво одиниці продукції в 1963 р. різко зменшилися порівняно з 1960 р., а собівартість центнера виготовленої продукції значно знизилася.

Наведені дані свідчать також про розбіжність у затратах праці на виробництво тваринницької продукції порівняно з затратами в рослинництві, хоч рівень механізації ферм у колгоспі ім. Кірова значно вищий, ніж в інших колгоспах Золочівського району. Це підтверджує собівартість центнера молока, що становить 11,83 коп., тоді як в середньому по району вона складала 15 крб. 18 коп.

Розбіжність у затратах праці на виробництво продуктів рослинництва і тваринництва пояснюється тим, що введення нової техніки, передових методів праці в основному відбувалося шляхом механізації та удосконалення трудовітких процесів у рільництві. І це бачимо не тільки в колгоспі ім. Кірова, а також в інших колгоспах.

Із зростанням технічної оснащеності виробничих процесів виготовлення тваринницької продукції, застосуванням прогресивних методів утримання худоби питома вага машин, обладнання та інших засобів механізації у вартості продукції тваринництва поступово зростатимуть, а витрати праці на виробництво м'яса, молока та іншої продукції тваринництва відповідно знижуватимуться.

Уже в 1964 р. завдяки механізації, застосуванню найдосконаліших методів праці, концентрації та поглибленню внутрішньогосподарської спеціалізації в колгоспі ім. Кірова затрати на виробництво центнера молока на першій фермі, де утримується понад 400 корів, дорівнювали 7 крб. 57 коп., на другій фермі, де було 230 корів, вони становили 7 крб. 76 коп., а в цілому по колгоспу затрати на виробництво центнера молока склали 7 крб. 67 коп. проти 11 крб. 83 коп. в 1963 році, тобто на 64,8% були нижчі. Затрати праці на виробництво одного центнера приросту свиней у колгоспі становили 10,2 людино-дня, собівартість продукції дорівнювала 87 крб. 73 коп., тоді як у колгоспах Харківської області витрати праці й собівартість центнера приросту (в середньому) дорівнювали 17,7 людино-дня і 120 крб. 35 коп.

Колгосп «Іскра» Балаклійського району Харківської області до 1962 р. мав у своєму господарстві всі види худоби: великої рогатої худоби — 1489 голів, з них корів — 513; свиней 1554; овець — 1067; птиці — 2690.

На кожні 100 га сільськогосподарських угідь вироблялося 234 ц молока і 33,8 ц м'яса. Колгосп із року в рік одержував низькі врожаї як зернових, так і кормових культур.

З 1962 р. колгосп спеціалізується на інтенсивній відгодівлі великої рогатої худоби. Розробивши структуру господарства у відповідності з головною товарною галуззю — тваринництвом, колгосп на основі науково обґрунтованих методів ведення господарства і вирощування худоби протягом трьох років змінив показники як у виробництві м'яса, так і підвищенні урожайності основних сільськогосподарських культур.

Таким чином, завдяки концентрації, інтенсифікації, раціональному поєднанню головних і додаткових галузей колгосп із року в рік збільшує виробництво яловичини й свинини.

У 1964 р. колгосп виробив 6743 ц м'яса, що у вісім раз більше, ніж в 1962 році.

Якщо по Балаклійському району на 100 га сільськогосподарських угідь в 1964 р. в середньому припадало 9,2 ц великої рогатої худоби в живій вазі чи по 7,1 ц у забійній вазі, то в колгоспі «Іскра» відповідно — 206,5 і 118,9 ц.

Таблиця 2

Зростання виробництва сільськогосподарської продукції в спеціалізованому колгоспі «Іскра» Балаклійського району.

Показники	Одиниця міри	Роки		1964 р. у % до 1962 р.
		1962	1964	
Зернові (всього)	га	10,6	16,3	153,8
У тому числі кукурудза на зерно	"	12,3	32,0	260,1
Цукровий буряк	"	92,0	275,0	299,0
Кукурудза на силос і зелений корм	"	116,0	185,0	159,4
М'ясо (всього)	ц	1160,0	6743,0	582,0
У тому числі на 100 га сільськогосподарських угідь (у живій вазі)	"	63,6	206,5	324,8
У забійній вазі	"	38,9	118,9	305,3
Одержано приросту	"	1702,7	4063,0	238,6

Механізація виробничих процесів на фермах, зміна структури посівних площ, застосування сучасних агротехнічних методів вирощування сільськогосподарських культур необхідні для утримання та відгодівлі худоби. Рациональне розміщення і правильна організація праці з кожним роком поліпшують показники відгодівлі худоби, що різко скорочує витрати кормових одиниць на один кілограм приросту. Про підвищення середньодобового приросту великої рогатої худоби в колгоспі свідчать такі дані: якщо в 1961 р. середньодобовий приріст становив 300 г, у 1962 р. — 327 г, у 1963 р. — 334 г, то у 1964 р. він уже був 407 г, тоді як витрати праці на виробництво одного центнера приросту зменшилися з 220 *людино-год.* у 1961 р. до 51 *людино-год.* у 1964 році.

Зараз колгосп повністю спеціалізується на виробництві продукції тваринництва. Але зростання її можливе тільки при наявності сталої кормової бази, тому колгосп вживає рішучих заходів до збільшення врожайності сільськогосподарських культур, що видно з даних табл. 3.

Таблиця 3

Культури	Роки		
	1962	1963	1964
Зернові (всього)	10,6	5,5	16,3
У тому числі кукурудза на зерно	12,3	6,5	32,0
Цукровий буряк	92,0	80,0	275,0
Кукурудза на корм	116,0	114,0	185,0

Характерною ілюстрацією переваги спеціалізації сільськогосподарського виробництва в збільшенні сільськогосподарської продукції та підвищенні продуктивності праці є виробництво яєць в Харківській області.

У Богодухівському районі Харківської області, наприклад, 24 колгоспи з 27 (за даними звітів) у 1964 р. виробили 2506,2 тис. штук яєць, прямі затрати на виробництво яких становили 24462 *людино-днів*, або в середньому по району 9,7 *людино-днів* на кожну 1000 штук яєць.

* Таблицю складено на основі річних звітів за 1962—1964 рр. колгоспу «Іскра».

Спеціалізований колгосп «Родина» виробив 1011,1 тис. штук яєць, прямі затрати на виробництво яких склали відповідно 2481 і 2,45 людино-дня.

Таким чином, 23 колгоспи, затративши 21981 людино-день, або 89,9% від загальної суми затрат по району, виробили всього 1495,1 тис. штук яєць (59,6%), тоді як один тільки колгосп «Родина», затративши 2481 людино-день, або 10,1% від загальної суми затрат по району, виробив 1011,1 тис. штук яєць (40,4%).

Продуктивність праці на виробництво однієї тисячі яєць у колгоспі «Родина» у п'ять раз вища, ніж по району, що вигідно позначається як на собівартості продукції, так і на рентабельності колгоспу.

Своєчасно подумати над тим, чи варто усім колгоспам району займатися виробництвом яєць, що не перебиває затрат (не кажучи вже про прибутки), які колгоспи вкладають на розведення, утримання курей і одержання яєць.

Створивши ж у районі 3—4 спеціалізованих колгоспи типу колгоспу «Родина», можна буде забезпечити продукцією птахівництва не тільки колгоспи району, але й промислові райони області, з меншими затратами праці та коштів.

Отже, можна зробити висновок, що колгоспи Харківської області мають великі можливості для дальшого піднесення сільськогосподарського виробництва, забезпечення сталих високих темпів його розвитку. Проте ці можливості не скрізь належно використовуються, через що область відстає у виробництві важливіших видів сільськогосподарських продуктів, за що й була піддана справедливій критиці на XXIII з'їзді КП України.

Директиви XXIII з'їзду КПРС по п'ятирічному плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки відкривають нові можливості для запровадження науково обґрунтованих методів ведення сільськогосподарського виробництва, збільшення виробництва продукції землеробства і тваринництва з метою більш повного задоволення потреб населення в продуктах харчування.
